

◆ Dramaturgiya

ELÇİN

STALİN

İki hissə və səkkiz şəkildən ibarət
faciəli fars

Mənim həyatımın böyük bir hissəsi Sovet İttifaqında keçib.

İllər amansız bir sürətlə bir-birini əvəz edir və bu nəhəng imperiyanın – Sovet İttifaqının süqutu uzaqlaşdıqca, elə bil, elə həmin sürətlə də suallar bir-birini əvəz edir: mən necə bir ölkədə yaşamışam?, bu ölkəyə kimlər rəhbərlik edib?, rəsmi portretlərinin arxasında o rəhbərlər kim idi?, onlar üçün ölkə, xalq, kommunizm idealları və hakimiyyət nə demək idi?, əqidə onlar üçün həqiqət idi, yoxsa maska?, söz ilə əməl arasındakı uçurumun səbəbi nə idi? Və s., və i.a.

«Stalin» pyesi bu suallara cavab axtarırlarının nəticəsi, bu düşüncələrin ifadəsi kimi yazıldı.

Bu pyes Mikayıl Müşfiqin və onun timsalında bütün repressiya qurbanlarının xatirəsinə yazılmışdır.

Müəllif

İŞTİRAK EDİRLƏR:

Stalin (1-Kondratyev,
2-Vasilyev, 3-İqnatov)

Siyasi Büro üzvləri:

- Partiya kuratoru
- Nazirlər kuratoru
- Təhlükəsizlik kuratoru

- Ticarət kuratoru

Polikarpov (İvanov)

Olqa Aleksandrovskeya

Marşallar

Zabitlər

Oğlan

Qız

Zaman: 1950-ci illərin əvvəlləri

Məkan: Bakı, Xəzərin sahili

Moskva, Kreml. Konsperativ mənzil. Lyublyanka zirzəmisini

BİRİNCİ HISSƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

*Bakı. Xəzər dənizinin sahili. Axşam.
Qız, Oğlan.*

*Oğlan ilə Qız dənizin sahilindəki qayalıqda oturublar. Ara-sıra qayalara
çırpılan dalğaların səsi eşidilir.*

OĞLAN. Sənə nə olub?

QIZ. Heç nə.

OĞLAN. Düzünü de.

QIZ. Bizim qonşumuz var, coğrafiya müəllimidir, Səfər müəllim, bayaq, sənənlə görüşə gələndə, küçədə qızıyla rastlaşdım. Ağlamaqdan gözləri şişmişdi. Atasını elə məktəbdə, dərs keçdiyi vaxt, sinifdə həbs ediblər.

OĞLAN. Deməli, xalq düşməni imiş!

QIZ (*tərəddüdlə*). Ancaq... çox sakit, mülayim adam idi... Heç deməzdin...

OĞLAN. Elə olur də!.. Onlar məhəretlə maskalanırlar, sən bilmirsən?.. Qızının neçə yaşı var?

QIZ. On iki-on üç olar.

OĞLAN. Hələ başa düşmür də!.. Başa düşmür ki, xalq düşməni olan həmin əksinqilabçı Səfər müəllim onun yalnız bioloji atasıdır. Onun əsil atası isə Stalindir! Düz demirəm?

QIZ (*tərəddüddən qurtularaq*). Əlbəttə... Ancaq bunu hələ başa düşmür...

OĞLAN. Yəqin hələ komsomolçu deyil, hə?

QIZ. Hə (*Elə bil, özü-özünə təskinlik verir.*) Bir az böyüsün, hər şeyi başa düşəcəklər!

OĞLAN. Sən gözlərini yum, ləpələrin səsinə qulaq as, əzizim... O ləpələr qayalara çırpıldıqca, elə bil, mənim bütün içimə... necə deyim sənə... bir... bir coşğunluq dolur... Qulaq as... Qulaq as, əzizim... Elə bil, onlar dil açıb danışırlar...

QIZ. Nə deyirlər?

OĞLAN. Deyirlər ki, siz xoşbəxtsiniz! Siz Sovet İttifaqının gənclərisiniz!.. Sizi xoşbəxt gələcək gözləyir! Sizin yolunuz Stalin yoludur!.. Sən düz deyirsən, əlbəttə, o qız da bunu başa düşəcəklər!.. Ləpələr deyir ki, əziz Stalin, onun sədaqətli silahdaşları, onun mətin şagirdləri sizi həmin xoşbəxt gələcəyə aparır! Sən də qulaq as, əzizim! Bir anlıq gözlərini yum və qulaq as!..

Pauza.

Qulaq asırsan?

QIZ. Hə.

OĞLAN. O ləpələr sənə nə deyir?

QIZ. Mənə? (*Ruh yüksəkliyi ilə.*) Mənə şeir pıçıldayırlar!

OĞLAN. Hansı şeiri?

QIZ. Sevdiyim şeirləri...

OĞLAN. Heç olmasa o şeirlərdən birini mənə de. Sən həmişə şeiri gözəl söyləyirsən! Söylə! Söylə, əzizim!..

QIZ (*daha artıq bir ruh yüksəkliyi ilə*).

Bu sonsuz fəzalar bizimdir, ey dost!
 Bu dərin deryalar bizimdir, ey dost!
 Səmada yıldızlar, yerdə çiçəklər,
 Ətirlər, ziyalar bizimdir, ey dost!

Bu dünya ki, mənə açmış qoynunu,
 Mən də oxşamağa hazırım onu.
 Tərən xəyalımı pərvazlasın qoy,
 Ulu Stalinin əsas qanunu.

Dərələr, təpələr deyir: Stalin!
 Gurlayan ləpələr deyir: Stalin!
 Mehriban qocalar, sevdalı gənclər,
 Dil açan körpələr deyir: Stalin!

OĞLAN (*təəccüblə*). Bu ki, Müşfiqin şeiridir... Sən bilmirsən ki, o, xalq düşmənidir?!

QIZ (*pərt*). Hə. Heç özüm də bilmədim ki, necə ağıma gəldi... Mən Müşfiqi çox sevirem... sevirdim. Şeirlərini əzbər bilirem...

OĞLAN. Səncə xalq düşməni yaxşı şair ola bilər? Onlar hamısı maskalanmış əksinqilabçılardır!.. Kapital dünyasının maskalanmış nöqərləridir!.. Cəsuslardır!.. Onlar yoldaş Stalinə bu cür riyakar sevgi şeirləri yazmaqla, öz düşmən xislətlərini ört-basdır edirlər. Ancaq bizi aldatmaq olmaz!.. Bizi!.. Biz komsomolçuları!.. (*Qızın çiyinini qucaqlayır.*) Unut! Əzizim, unut o şeirləri! Qopar, at qəlbindən o riyakar şeirləri! Onlar yoldaş Stalinə layiq deyillər!

Kiçik pauza.

QIZ. Sən elə bil ki, mənə o maskalanmış şeirlər yuxusundan oyatdın!.. (*Şövqlə.*) Unudacağam! Əlbəttə, əzizim, unudacağam! Mən o şeirləri ürəyimdən dartıb çıxaracağam! Onları bax, bu dalğalara atacağam! Getsinlər dənizin dibinə! Qoy, balıqlar yesin onları!..

OĞLAN (*romantik bir əhval-ruhiyyədə*). Yoldaş Stalinə hələ nə qədər şeirlər yazılacaq! O şeirləri təmiz ürəklər yazacaq! Biz o şeirləri övladlarımıza öyrədəcəyik! Onlar da öz övladlarına! O zaman artıq düşmənlərdən təmizlənmiş saf bir cəmiyyətdə yüz milyonlarla Stalin övladları yaşayacaq!

İşıq sönr.

İKİNCİ ŞƏKİL

*Moskva.
 Kreml, Stalinin kabineti. Gecə.*

Stalin, Partiya kuratoru, Nazirlər kuratoru, Təhlükəsizlik kuratoru, Ticarət kuratoru, Polikarpov.

Kuratorlar uzun iclas mizinin arxasında üz-üzə oturublar. Stalin öz yazı mizinin yanında dayanıb, çubuqla qəlyanını eşələyir.

Gərgin pauza.

STALİN (*nəhayət, qəlyanı yandırıb, kuratorlara baxmayaraq, pəncərəyə yaxınlaşır və qalın pərdəni kənara çəkərək, eşiyə baxa-baxa, aramla*). Qo-

ridə bizim qonşuluğumuzda bir kişi yaşayırdı, Cansuq Kaladze... Qorinin məşhur əyyaşlarından biri idi. Bir eşşək arabası var idi, odundan, çaxır küplərindən tutmuş qarızacan ona-buna nəşə daşıyırdı. Özünün ayıq vaxtı olmurdu, ancaq eşşək öz işini yaxşı bilirdi, hara lazımdısa, ora da gedirdi. Bir iti də var idi, acından qabırğaları görünürdü. Sərxoş Kaladze arabada boynunu büküb, ağzından su axa-axa yatırdı, oyananda da araba çarxlarının cırıltısı ilə kefli Kaladzenin zümzüməsi bir-birinə qarışırdı. İt də ləhləyə-ləhləyə Qorinin küçələri ilə o arabanın dalınca gedirdi. Kaladze iki gündən bir təpik vurub, iti qovurdu, ancaq o it yenə qayıdıb gəlirdi...

Kiçik pauza. Kuratorlar diqqətlə qulaq asırlar.

Mənim acından ölən o itə yazığım gəlirdi. Bir yaz günü məktəbdən gələndə gördüm ki, o it başını Kaladzenin bağlı qapısına sürtə-sürtə zingildəyir. Anam Kato, evdə yox idi, mənim naharımı mizin üstünə qoyub, harasa getmişdi. Qızardılmış kartofun yanında ət parçası varıydı. Bizim evdə ət çox nadir vaxtlar olurdu, ayda bir dəfə, iki dəfə, ancaq mən o ət parçasını götürüb, Kaladzenin itinə apardım. Əti ona uzatmağımla, bircə anın içində əlimdən qayıb, yeməyi bir oldu. Qurtarıb, əvvəlcə mənə baxdı, sonra əlimə baxdı və birdən atılıb barmaqlarımı sümüyünəcən dişlədi. Yazıq anam, Kato, bir həftə cürbəcür məlhəmlər düzəldib, əlimi sarıyırdı...

Pəncərədən aralanıb, asta və yumşaq addımlarla uzun iclas mizinə yaxınlaşır və mizinin ətrafında dairə vura-vura gəzişir.

Kapitalizm hər vasitə ilə sosializmi laxlatmaq, onu yenidən kapitalizm ilə əvəz etmək istəyir. Baxın, Yuqoslaviyada nə baş verir? Bir ölkədə sosializmi dağıtmaq, bütün sosializm cəbhəsinə yalnız xəbərdarlıq deyil, bu, bir zərbədir, bu, real təhlükədir. Satqın Tito başda olmaqla bir dəstə quldur əslində Yuqoslaviyada kapitalizmi bərpa etmək istəyir. Kim idi Tito? Kaladzenin iti kimi acından qabırğaları görünürdü. Biz ona nələr etmədik? Ona «Qələbə» ordeni verdik! Birinci dərəcəli Suvorov ordeni verdik! Onu dünyaya tanıtdıq. Biz olmasaydıq, Yuqoslaviya Hitlerlə bacaracaqdı? Partizanlar ov tufəngi ilə Yuqoslaviyanı azad edəcəkdilər? *(Təhlükəsizlik kuratoruna baxaraq.)* Müharibə vaxtı biz onlara nə qədər yardım etdik?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU *(cəld ayağa qalxaraq).* 115 min tufəng, 35 min avtomat...

STALİN *(onun sözünü kəsərək, sərt).* Dayan!.. Sən, nədi, bizim köməyimizi azaltmaq istəyirsən? 38 min avtomat!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Üzr istəyirəm, yoldaş Stalin! Mexaniki səhv dedim...

STALİN. Bilmirəm, mexaniki idi, yoxsa, yox?

Kiçik və gərgin pauza.

Davam et.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. 38 min avtomat, 16 min pulemyot, 50 təyyarə, 70 tank.

STALİN *(Nazirlər kuratoruna baxaraq).* Bəs, valyuta?

NAZİRLƏR KURATORU *(cəld ayağa qalxaraq).* 44-cü ildə onlara faizsiz olaraq valyuta və qızilla 10 min dollar borc verdik.

STALİN. Bəs, Tito nə etdi? Özünü kommunist adlandıran bu tip indi marksizmə, leninizmə zidd siyasət yürüdür. İngiltərə ilə him-cim edir. Niyə?

Bu siyasət sənə nə verəcək? Təəccüb edirəm: bu adam özünü Yuqoslaviyanın Bismarkı hesab edir, ancaq Balkanların nə olduğunu başa düşmür, Balkanlardakı közün qızartısını hiss etmir. Fürsət düşən kimi, elə həmin İngiltərə, Amerika, onların əlaltıları Yuqoslaviyanı parçalayıb, cırıdan dövlətlərə çevirəcək, onlar da bir-birini qırmağa başlayacaq. Yuqoslaviya zəhmətkeşləri yenə kapitalizmin əsarətinə düşəcək. Bizim üzümüzə gülürdü, daxili işə bizə qarşı kin-küdurətlə dolu idi. Biz olmasaydıq, Çörçil Yuqoslaviyadan əl çəkəcəkdi? Ancaq Tito indi gedib ingilislərə yaltaqlanırlar.. İngilislərə etibar etmək olar? İngiltərə hansı xalqı xoşbəxt edib? Ərəbləri? Afrika xalqlarını? Hindistanı iki yerə bölüb bir-biri ilə düşmən edən İngiltərə deyil? *(Ayaq saxlayaraq, Ticarət kuratoruna baxır.)* 18-ci ildə ingilislər 26 Bakı komissarını Ağcaqum çöllərində xaincəsinə güllələmədilər?..

TİCARƏT KURATORU *(cəld ayağa qalxaraq)*. Bəli, yoldaş Stalin, elədir.

STALİN *(bir az susduqdan sonra təbəssümlə)*. Ancaq əslində onlar neçə nəfər idi?

TİCARƏT KURATORU. Mən... mən yerli bolşeviklərin köməyi ilə həbsxanadan qaça bildim.

STALİN *(eləcə təbəssümlə)*. İyirmi yeddi oldu iyirmi altı, hə?

TİCARƏT KURATORU. Bəli, yoldaş Stalin. Ancaq... *(Həyəcandan udqunur.)* ancaq yoldaşlar bu faktı yoxlayıblar, mənim dediklərim təsdiq olunub. Mən Bakı bolşeviklərinin köməyi ilə həbsxanadan qaçdım və partiyada fəaliyyətimi davam etdim. Bunu Lenin də təsdiq etmişdi.

STALİN. Əlbəttə, təsdiq olunub. Bunu Lenin də təsdiq etmişdi, düzdür. Sən demirsən, ancaq özüm deyirəm: bunu mən də təsdiq edirəm.

TİCARƏT KURATORU *(həyəcan içində)*. Yoldaş Stalin... Siz bunu dəfələrlə təsdiq etmisiz.

STALİN. Başqa cür necə ola bilər?.. *(Təhlükəsizlik kuratoruna baxır.)* Elə deyil?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Elədir, yoldaş Stalin! Ancaq...

STALİN. Ancaq nə?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Ancaq siz tapşırsız, yenidən yoxlayarıq!

STALİN *(gəzişə-gəzişə)*. Tapşırsam, əlbəttə, yenidən yoxlayacaqsız. Ancaq buna lüzum var?

Gərgin pauza.

(Partiya kuratoruna baxaraq.) Necə bilirsiniz?

PARTİYA KURATORU *(cəld ayağa qalxaraq)*. Siz necə tapşırsanız, biz də o cür qərar qəbul edəcəyik, yoldaş Stalin!

STALİN. Bilirəm. Siz mənim dediklərimi həmişə səmimiyyətlə, həmişə ürəkdən qəbul edirsiniz. Elə deyil?

PARTİYA KURATORU. Elədir, yoldaş Stalin!

STALİN. Həmişə ürəkdən, hə?

PARTİYA KURATORU. Bəli! Həmişə ürəkdən!.. Həmişə, yoldaş Stalin, həmişə.

STALİN. Bilirəm... Bilirəm... *(Yenə ayaq saxlayıb, Ticarət kuratoruna baxaraq.)* Siz hətta Bağırovla da dostsunuz, bilirəm... Mir Cəfər Azərbaycanda, siz isə burda, Moskvada, Kremldə – ancaq dostluq edirsiniz. Bu, çox yaxşıdır. Hə?

TİCARƏT KURATORU *(dili dolaşa-dolaşa tələsik)*. Mən... Siz... Yol... Yoldaş Stalin... iki dəqiqəlik icazə olar?

STALİN. Çıxmaq istəyirsiniz? Buyurun, buyurun...

Ticarət kuratoru qarnını tutub, az qala qaça-qaça kabinetdən çıxır.

STALİN (*gəzişə-gəzişə*). Müharibə vaxtı da, elə müharibədən əvvəllər də bizim necə ağır vaxtlarımız olub. Kim bizə kömək edib? Heç kim!.. İyirminci illərin sonlarında, o ağır zamanda biz hətta Ermitajın eksponatlarını satmağa məcbur olduq. Gələcək nəsillər, bilmirəm bunu bizə bağışlayacaq, ya yox? Rafael... Tsian... Van Deyk...

Pauza.

(Eləcə gəzişə-gəzişə.) Ancaq nə etmək olardı? Xoşbəxt həyat müftə əldə olunmur! (*Nazirlər kuratoruna baxır.*) Elə deyilmi?

NAZİRLƏR KURATORU. Bəli, yoldaş Stalin, elədir!

STALİN. İnqilabdan sonra hakimiyyəti saxlamaq hakimiyyəti əldə etməkdən daha vacibdir, daha çətindir.

NAZİRLƏR KURATORU. Siz bunu bacardız!

STALİN. Yox, biz bunu Lenin başda olmaqla, hamımız birlikdə bacardıq! Biz! Ancaq biz bunu nə üçün bacardıq?

PARTİYA KURATORU. Sizin dahiyənə...

STALİN (*onun sözünü kəsərək*). Qurtarın bu ştamplanmış sözləri... Yoldaş Stalini nə qədər tərifləmək olar? Biz xalqa arxalandığımız üçün bunu bacardıq. Xalq bizi müdafiə etdiyi üçün bunu bacardıq.

Ticarət kuratoru içəri daxil olur.

TİCARƏT KURATORU. İcazə olar, yoldaş Stalin?

STALİN (*onun qarşısında dayanaraq*). Ancaq biz Ermitajdakı əsərləri satmağa məcbur olanda, Gülbenkyanın namizədliyini siz verdiz. Elə deyilmi? O da bütün kapitalistlər kimi, xəsisin biri idi... (*Yenə gəzişərək, elə bil, kuratorların ayaq üstə dayandığını indi görür.*) Əyləşin, siz niyə ayaq üstə durmusunuz? (*Ticarət kuratoruna.*) Keçin, keçin oturun.

Kuratorlar əyləşirlər.

(Gəzişə-gəzişə.) Biz gərək səhvlərimizdən nəticə çıxaraq. İsrail dövlətini kim yaratdı? İngiltərə? (*Təbəssümlə.*) Əksinə, onlar əleyhinə idi, hər vasitə ilə çalışırdılar ki, bu iş baş tutmasın. Amerika? Kapitalist Avropası? Yox! İsrailin adını dünya xəritəsinə biz yazdıq. Biz, Sovet İttifaqı! Biz olmasaydıq, İsrail ərəblərin qabağında nə edəcəkdi? Ancaq sonra nə oldu? İsrail Amerika ilə bacı-qardaş oldu. Yəhudiləri bizim əleyhimizə qızıışdırdı, yəhudi hiyləsi ilə bizim ətrafımızda hörümçək toru hörməyə başladı. (*Bir anlıq ayaq saxlayaraq, Nazirlər kuratoruna baxır.*) Bunun sizə dəxli yoxdur. Siz yəhudi deyilsiz, siz kommunistlərsiz. Elə deyil?

NAZİRLƏR KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). Elədir, yoldaş Stalin.

STALİN (*gəzişərək*). Biz gərək xaricdəki düşmənlərimizi vaxtında tanıyaq və xalqımıza da tanıdaq. Vaxtında da cəzalandıraq. Daxildə də düşmənlər az deyil. Bizim öz aramızda da mənən satılmış adamlar sinfi mübarizə gənişləndikcə, xalq düşməninə çevrilirlər. Çünki nəzəri cəhətdən də, mənəvi cəhətdən də sinfi mübarizəyə hazır deyillər. Bir tərəfdən də kapitalizm dünyası bizim uğurlarımızı görüb, daha da azğınlaşır, özümüzünküləri ələ

almağa çalışır və bəzən buna nail də olur. Deyəsən, sayıqlığı itirmişik... Siz yox, siz cavansız... Siz sayıqsız, hə?

Kuratorlar şaşırmış vəziyyətdə susurlar.

Hə, vintləri bir az boşaltmışıq... Siz yox... Bilirəm, siz sayıqsız. Mən... mən... *(Yenə pəncərəyə yaxınlaşıb, qalın pərdəni kənara çəkərək, çölə baxır.)*

Kiçik pauza.

Yüz yaşına çatmış, ürəyi mərhəmətlə dolu bir Şeyx bir yay günü gölün yanından keçəndə, görür ki, uşaqlar oynaşa-oynaşa, qışqır-bağır sala-sala çimirlər. Əlləri, ayaqları şikəst olan bir uşaq da bir kənarda oturub, həsrət dolu nəzərlərlə göldə çimən uşaqlara baxır, çünki özü o uşaqlar kimi göldə çimə bilmir. Şeyxin o əlil uşağa yazığı gəlir, əllərini göyə tutub: «- Ya Allah,- deyir.- Yalvarıram sənə, o şikəst uşağı sağalt! Qoy, o da o sağlam uşaqlar kimi göldə çimsin, oynasin, atılıb-düşsün!» Şeyxin bu yalvarışından sonra o uşaq birdən-birə sağalır, uşaqlarla birlikdə göldə çimir və Şeyx hər dəfə o gölün kənarından keçəndə o uşağın xoşbəxtliyinə sevinir. Bir gün o gölün kənarı ilə Şeyxin yolu sübh tezdən düşür və Şeyx görür ki, həmin uşaq da tezdən ora gəlib, əlindəki bıçaqla bir-bir qamışları kəsib, uclarını sivirərək, itiləyir, sonra onları gölün dibinə basdırır ki, bir azdan gəlib burda çimən uşaqların bədəninə batsın. Şeyx əllərini göyə qaldırır: «- Ya Allah,- deyir.- Bağışla məni! Bağışla ki, mən sənəin əməllərinə şəkk etdim!..»

Pauza.

(Elə bil, özü özü ilə danışır.) Axmaq Şeyx!.. Allahın işinə qarışırl..

Qəflətən zəng səsi eşidilir və yazı mizinin üstündə yaşıl işıq tez-tez yanıb-sönür. Stalin mizə tərəf baxır və asta addımlarla o tərəfə yaxınlaşıb, elə bil hava ilə danışır.

(Sakit səslə.) Nə olub?

İşıq qəbul otağında ayaq üstə özünü tarım çəkib, farağət duraraq, telefon dəstəyini qulağına dirəmiş Polikarpovun üzərinə düşür. Onun səsi kabinetə yayılır.

POLİKARPOV. Yoldaş Stalin! Tapşırımdız ki, de Qoll zəng edən kimi sizə məruzə edim! O, zəng edib.

STALİN. Yaxşı... *(Polikarpovun üstünə düşən işıq sönür.)* *(Kuratorlara.)* Siz gedə bilersiz.

İşıq sönür.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

*Moskva. Kreml, Stalinin kabinetini və qəbul otağı.
Stalin, Olqa Aleksandrovskaya, Polikarpov.*

Səhnənin sağ tərəfində Stalinin kabinetini. Kabinetin sol tərəfində Stalinin qəbul otağı. Kabinetlə qəbul otağı arasında içi pambıqla doldurulmuş qalın

meşin qapı var. İkinci meşin qapı isə kabinetin yuxarı başında, Stalinin mizinin arxasındadır.

Stalin kabinetdə pəncərənin qabağında dayanıb, qalın və ağır pərdəni aralayaraq eşiyə baxır.

Qəbul otağında Polikarpov üstünə yeddi-səkkiz telefon düzülmüş mizinin arxasında oturub. Bir telefon isə qalanlardan aralı çəkilib.

Olqa Aleksandrovskaya Polikarpovla üzbəüz kreslolardan birində əyləşib. Telefonlar dayanmadan zəng çalır.

POLİKARPOV (telefonun dəstəyini qaldıraraq). Mümkün deyil! (Dəstəyi yerinə qoyur.)

Polikarpov telefon dəstəklərini bir-bir götürərək cavab verir:

- Məşğuldur!
- Sabah zəng edin!
- Mənə belə bir tapşırıq verilməyib!
- Çatdıraram!
- Bir dəqiqə. (Qarşısındakı ikinci qalın dəftərə baxır.) Sizi 23.30-da qəbul edəcək.
- Məşğuldur!

Və mexaniki bir çevikliklə qarşısındakı dəftərə zəng çalanların adlarını qeyd edir.

Kabinetdə isə Stalin pəncərənin qarşısından aralanıb, asta addımlarla yazı mizinə yaxınlaşır və qəlyanını götürüb, yandırmaq istəyir. Ancaq bir neçə an gözləyib, qəlyanı yenə yerinə qoyur və saata baxaraq, mizinin üstündəki zəngi basır.

POLİKARPOV (ayrıca dayanmış telefonun dəstəyi qaldırıb, cəld ayağa qalxaraq farağat dayanır). Eşidirəm, yoldaş Stalin!

STALİN (asta səslə). Aleksandrovskaya gəlib?

POLİKARPOV. Bəli, yoldaş Stalin!

STALİN. Gəlsin...

POLİKARPOV (dəstəyi asaraq). Keçə bilərsiniz, yoldaş Aleksandrovskaya.

Olqa Aleksandrovskaya qalxıb irəliləyərək, meşin qapını açmaq istəyir, ancaq gücü çatmır və yardım üçün Polikarpova baxır. Polikarpov ona fikir verməyərək, qeydlərini edə-edə telefonlarla məşğuldur:

- Siz sabah zəng edin!
- Çatdırmışam!
- Mümkün deyil!
- Sizi saat 0.45-də qəbul edəcək!
- Məşğuldur!
- Saat 1.30-da sizinlə danışacaq! Hazır olun!

Olqa Aleksandrovskaya nəhayət ki, meşin qapını açmağa müyəssər olur və kabinetə keçib qapını örtür.

Qapının örtülməsi ilə telefonların səsi kəsilir və dərhal da qəbul otağı göz-dən itir.

Görünən yalnız Stalinin kabinetidir.

STALİN (*eləcə asta addımlarla Olqa Aleksandrovskayaaya yaxınlaşaraq, iki əli ilə də onun əllərindən tutur, bir müddət ona baxır və asta səslə*). Olqa!.. (*Sonra Olqa Aleksandrovskayanın bir əlini qaldırıb, öpür.*)

Kiçik pauza.

Çox qocalmışam, hə?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*yüngülcə başını bulayaraq*). Ancaq...

STALİN. Ancaq nə?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Çox yorğunsan...

Olqa Aleksandrovskaya əlini çəkmək istəyir. Stalin onun əlini buraxmır və bir müddət eləcə qapının ağzında dayanırlar.

Olqa Aleksandrovskaya araya çökmüş bu sükutda özünü açıq-aşkar na-qolay hiss edir.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mən ilk dəfədir ki, sənin kabinetini görəəm, İosif...

STALİN (*onun əlini buraxaraq, divana tərəf işarə edir*). Keç, əyləş...

Olqa Aleksandrovskaya divanda oturur və maraqla kabinetini gözədən keçirir.

(*Ayaq üstə.*) Olqa!.. Knyajna Olqa Aleksandrovskaya!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Knyajna yüz illik bir keçmişdə qalıb, İosif. Təkcə sən bunu hələ də unutmursan... Mən SSRİ Xalq artisti Olqa Aleksandrovskayaam.

STALİN. Knyajna və SSRİ Xalq artisti!.. Qəribə səslənir, hə? Axır vaxtlar bu, yadıma düşəndə içimdə gülmək tutur məni.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Gör, nə qədər illər keçib, ancaq sən hələ də güləndə, içində gülürsən...

STALİN. Hə, çox illər keçib... (*Yazı mizinə yaxınlaşaraq, qəlyanı götürüb, yandırmaq istəyir, ancaq dayanır.*) Yox, sən qəlyan tüstüsündən xoşun gəlmir...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*mütəəssir*). Sən hələ bunu yaddan çıxarmamısan?

Stalin cavab verməyərək, asta addımlarla gəzişir.

Kiçik pauza.

STALİN. Nə deyirlər, nə danışırlar, Olqa? (*Gülümsəyir.*) Böyük Teatrın intriqlərindən başqa!.. Yoldaş Stalindən nə deyirlər?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Hamı yoldaş Stalini sevir...

STALİN. Hamı sevir və tərifləyir, hə? Səncə nə qədər ürəkdən tərifləyir, nə qədər boğazdan yuxarı? Nə qədər də, əslində... (*Sözünə ara verərək.*) düşməndir!?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mən bunu deyə bilmərəm, İosif. Hər halda çoxu səni ürəkdən istəyir.

STALİN. Yalnız Olqa Aleksandrovskayadan başqa. Çünki onun genetik yaddaşı buna imkan vermir. Görünür, mən də, Olqa, genetikani nahaq yaxına buraxmıram!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, mən səni istəməseydim, iyirmi il bundan qabaq sənın yatağına girməzdim.

STALİN. Çünki sən də yoldaş Stalinəndən qorxurdun! Düz deyirəm, yoxsa, yox?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən birinci dəfə telefonla mənə zəng eləyəndə, mən əvvəlcə inanmadım ki, Stalinlə danışıram... Sonra sən «Yevgeni Onegin»ə gəlmişdin, indiki kimi yadımdadır. Sən gələndə, həmişə olduğu kimi, teatrın divarları da həyəcan içində idi. Mən o qədər həyəcanlıydım ki, səhnəyə güclə çıxırdım, az qalırdı ki, Tatyananın ariyasını yarımçıq kəsib, səhnədən qaçım. Tamaşadan sonra gördüm ki, xalatımın cibində kağız var: mənı maşın gözləyirdi.

Kiçik pauza.

Qorxu deyirsən... Əlbəttə, qorxu var idi, ancaq bir macərə romantikas, bir maraq da var idi. (*Elə bil, həmin hissələri təzədən yaşayır.*) Ərli gənc qadın idim, özüm də knyajna, mən nə etməli idim. Fikirləşirdim ki, tək özümle yox, ərimlə də nə desən edə bilərlər. Naum Solomonoviç sakit adam idi, daima da Sibir qorxusu altında yaşayırdı, qardaşı biz evlənməzdən qabaq xalq düşməni kimi güllələnmişdi. Bir tərəfdən də, hə, o romantika... Birinci dəfə sənın yataq otağına girəndə də, qorxu var idi, əlbəttə, ancaq qorxudan da çox, mənım ürəyimi bir nağıl əhval-ruhiyyəsi bürümüşdü. Yataq otağında dediyim o sözlər də, indiki kimi yadımdadır: «... Yoldaş Stalin!.. Siz nə edirsiniz, İosif Vissarionoviç?.. Yox...» Ancaq mənım o müqavimətim, əslində, razılıq idi... Sən də bunu çox gözəl başa düşürdün. Ancaq sonralar mən sənə biganə olsaydım, sənın çarpayına girməzdim, İosif. Sibirə gedərdim, özümü öldürərdim, ancaq sənın çarpayına girməzdim. Naum Solomonoviç on beş ildən çoxdur, o biri dünyadadı. Bilmirəm, indi orda mənı bağışlayır, ya yox?.. Bunlar elə-belə sözlər deyil. O zaman, İosif, sən mənım üçün yoldaş Stalinəndən daha çox, Kobaydın. Əfsanəvi Koba...

STALİN (*fikiri*). Sən Koba haqqında nə bilirsən ki... Koba Robin Qud deyildi.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Hər halda, mənə belə gəlirdi. Şeirlər yazan Koba! İnkılabçı Koba! Sürgünlərdən qaçan Koba!

STALİN. O şeirləri tapıb, rus dilinə tərcümə edənləri mən gərək güllələtdirəydim!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif!..

STALİN. Sən indi də məndən qorxursan... Polikarpov özü zəng edib, səni dəvət etdi?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Hə...

STALİN. Sən də qorxdun?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bilmirəm, bəlkə nostalgiya ilə bərabər, maraqla bərabər – zarafat deyil, bu qədər illər keçib – bir az da qorxu var idi...

STALİN. Biz sənınlə axırını dəfə, gör, nə vaxt görüşmüşük... Bu keçən illər ərzində, sən heç mənı görmək istəmərdin?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, mən sənı hər gün görürəm. Qəzetlərdə, jurnallarda, kinoda... Hərdən mənım tamaşalarım gəlib, öz lojanda oturanda da, mən sənı, düzdü, uzaqdan da olsa, görürdüm. İosif, həqiqəti bilmək istəyirsənsə, mən sənı görürdüm və sevinirdim. Sevinirdim ki, sən səhnəyə baxa-baxa, mənə qulaq asa-asa bizim görüşlərimizi xatırlayırsan... O görüşlər mənım üçün çox əzizdir, İosif...

STALİN. Ancaq o sevincin, o əzizliyin içində həmişə qorxu da olub...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Nə bilim... Bəlkə də...

STALİN. Deməli, qorxmaq üçün səbəb var!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*gülərək*). Sən ki, hələ indi də yada salırsan: «knyajna Olqa Aleksandrovsckaya». Mən Sovet İttifaqında yəqin yeganə keçmiş knyaz qızıyam ki, güllələnməmişəm, xaricə qaçmamışam...

STALİN (*Olqa Aleksandrovsckayanın yanında oturaraq*). Ancaq mənə görə yox, öz sənətinə görə. Mən bilirəm, Olqa, sən ürəyində sovet quruluşunu sevmirsən, hətta bu quruluşa nifrət edirsən. Ancaq bilirsən, sən bu nifrətin mənasız bir şeydir. Ona görə ki, sən sovet mədəniyyətinin böyük nümayəndəsisən! Şalyapin knyaz oğlu deyildi. Sədə bir kəndçinin övladı idi. Düzdü, ona «Əlahəzrətin solisti» adını vermişdilər. Biz isə iyirminci illərin əvvəllərində «Respublikanın xalq artisti» adını təsis etdik və bu adı ilk dəfə ona verdik. «Respublikanın xalq artisti Fyodr Şalyapin»! Xalqın oğlunu əlahəzrətdən alıb, xalqa qaytardıq! Bəs, xalqın oğlu nə etdi? Qastrol adı ilə Amerikaya, Avropaya getdi. Əslində isə, dovşan kimi ölkədən qaçdı. Elə bir vaxt idi ki, sovet uşaqları acından ölürdü. Şalyapin isə kapitalist ölkələrində konsertlər verirdi, monarxist emiqrantların uşaqlarına yardım edirdi, xeyriyyəçiliklə məşğul olurdu. Biz xalqa xəyanət edən bu adamın «Xalq artisti» adını ləğv etdik ki, qoy, özünü xalqın yox, əlahəzrətin solisti hiss etsin... Görünür, bu, onun üçün daha xoşdur: «Əlahəzrətin solisti.» Ancaq sən, Olqa, öz böyük sənətinlə sovet xalqına xidmət edirsən! Sən sovet konservatoriyasının professorusan, sovet gənclərini sənətə gətirirsən! Sən donmuş Ladoqa ilə yük maşınında mühasirədə olan ac Leninqrada gedib, orada konsertlər verəndə, sovet insanına, sovet əsgərinə ruh verirdin!.. Və mən... mən sənənlə fəxr edirdim!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*aşkar bir sevincə*). Oy, İosif, sən mənim o konsertlərimdən də xəbərdarsan?

STALİN. Olqa... Olqa... Mən sənə romanlarından da xəbərdaram... Yox, yox, sən pərt olma, şaşırma, mən bunda pis bir şey görmürəm. Sən gözəl idin... Tək idin... Bəlkə də... bilmirəm... tənha idin...

Kiçik pauza.

Sən indi də gözəlsən, Olqa. Sənə sinənin altında, ürəyində nə var, o yalnız sənə aiddir, ancaq sənə sinənin üstündə sovet ordenləri gəzdirirsən və o ordenlər həqiqətən sənə sənətinə görə verilib. Sən Stalin mükafatları alanda, ola bilər düşünmüsən ki, bu, mənə görədir. Yox, mən heç vaxt bunun təşəbbüskarı olmamışam, sən o mükafatları öz sənətinlə almısan. Sovet zəhmətkeşləri sənə qiymətləndirirlər.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, bu qədər illərdən sonrakı görüşdə bu söhbət, sənə, qəribə deyil? (*Maraqla kabinetə gözdən keçirir.*) Yoldaş Stalinin kabinetini... Bu kabinet uzun illər boyu kimləri... kimləri görməyib?..

STALİN (*ayağa qalxaraq*). Onların çoxu indi ordan mənə baxır. (*Barmağını yuxarı tuşlayır.*) Ordan!.. (*Yenə gəzişir.*) Kimlərisə Allah çağırıb, kimlərisə ondan icazəsiz mənə ora göndərmişəm. Bilirəm, Olqa, sən dindarsan. Sən o vaxtlar da gizləncə boynunda xaç gəzdirirdin. Soyunanda o xaçı açıb, məndən gizlədirdin. (*Yenə barmağını yuxarı tuşlayır.*) Ondən yox, məndən qorxurdun... (*Ayaq saxlayaraq, təbəssümlə.*) Olqa, sənə, yoldaş Stalindən nəse gizlətmək olar? (*Var-gəlinə davam edir.*) İndi də əminəm: boynundan xaç asılıb. O xaç yalnız ona görə sənə əziz deyil ki, nənəndən, ya anandan yadigar qalıb, ən başlıcası ona görə ki, o, sənə təskinliyindir. Sən Allaha inanırsan.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəs, sən, İosif?

STALİN. Mən? Mən qocaldıqca, deyəsən, bir az səfehləyirəm, Olqa... Axır vaxtlar cürbəcür fikirlər girir beynimə... Hər halda... yox! İnanmıram! Bilirsən, niyə? Çünki mən heç nəyə inanmıram! Qabaqlar heç kimə inanmırdım, indi heç nəyə inanmıram! Bu, dəhşətdir, hə? (*Sarkazm ilə.*) Yoldaş Stalin heç kimə və heç nəyə inanmayan bir insandır!

Kiçik pauza.

(*İstehza ilə.*) İnsandır? İnsandır, yoxsa Allahdır, hə, Olqa?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, sən çox yorğunsan...

STALİN (*gülümsəyir*). Sovet İttifaqının ən böyük düşməni Çörçildir. Mən Tehrandada da, Yaltada da, Potsdamda da onunla yanaşı oturanda, onun gizlətmək istədiyi nifrətini – söhbət şəxsən məndən getmir, bizə, Sovet İttifaqına, kommunizmə, bizim gücümüzə nifrətini cismani hiss edirdim. Ancaq onun bir yaxşı sözü var: «Hakimiyyət – yorur, hüdudsuz hakimiyyət isə – hüdudsuz dərəcədə yorur.» Hm... qəribədir, mən bunları sənə nə üçün danışırım? Ona görə ki, azad, sərbəst danışdığım yeganə adam sənsən? Ola bilər... Yəqin belədir... Səninlə də, gör, neçə illərdir görüşürük. Müharibə... Sonra da bu ağır illər... Bir maraqlı şey deyim sənə? Hərdən öz-özümə də səninlə danışırım.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*mütəəssir*). Gəl bura, gəl mənim yanımda otur, İosif.

Stalin, elə bil, bu sözləri eşitmir və eləcə var-gəl edir.

Heç olmasa nəvələrinlə görüşməyə vaxt tapırsan, İosif?

STALİN. Məsələ vaxtda deyil. Mənim nəvələrimin nə üçün xüsusi imtiyazı olmalıdır? Sovet İttifaqındakı nəvələrin hamısının babası yoldaş Stalin deyil? Onlar mənimlə görüşə bilər? Mənim nəvələrim də onlardan biridir!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Axı, həyatın öz qanunları var...

STALİN. Həyatın yalnız iki qanunu var: dünyaya gəlmək və dünyadan getmək. Qalan qanunları hakimiyyət yaradır! Həmişə də belə olub! Sadəcə, formalar dəyişib. Hakimiyyət və saray! (*Barmağını yuxarı tuşlayır.*) O, hakimiyyəti yaradanda sui-qəsdləri və çevrilişləri, siyasi satqınlığı və riyakarlığı, yaltaqlığı və xəyanəti də hakimiyyətlə birlikdə yaradıb. Epoxalar dəyişir, siyasi formasiyalar dəyişir, ancaq saray həmin saraydır. Dünən adı bir cür idi, bu gün Siyasi Bürodur, sabah başqa adı olacaq, mahiyyət isə dəyişməzdir. Napoleonun yanında daima Taleyranın olması mütləqdir.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sənin ki, bütün ətrafın sadıq silahdaşlarıdır...

STALİN. İuda da İsusun sadıq silahdaşı idi, Olqa...

Pauza.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən bütün ömründə kimisə sevmisən, İosif?

Stalin pəncərənin qarşısında ayaq saxlayıb, tünd rəngli, qalın və ağır pərdəni aralayaraq, çölə baxır.

STALİN. Qar yağır...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən heç olmasa dırnağının ucu qədər məni sevmisən?

STALİN. Səni sevənlər az olmayıb, Olqa!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən elə bilirsen ki, mən onların hamısından soruşmuşam ki, məni seviblər, ya yox? Buna ehtiyac olmayıb. Mən səndən soruşuram, İosif.

Stalin pəncərənin qarşısından aralanıb, yenə var-gəl edir.

STALİN (*təbəssümlə*). Mənə çox gülməli gəlir... «Yoldaş Aleksandrovskaya!» Ya da, «yoldaş Olqa.» «Yoldaş knyaz qızı Olqa Aleksandrovskaya!» Necə səslənir? Sovet İttifaqında yeganə adamsan ki, sənə heç cürə «yoldaş» deyə bilmərəm! Aleksey Tolstoy mənim üçün qraf yox, «yoldaş Tolstoy»dur. Uzaqbaşı (*Gülümsəyir.*) «qırmızı qraf»dır... Ancaq sən «yoldaş Aleksandrovskaya» deyilsən.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən mənim sualıma cavab vermədin, İosif!

STALİN. Bəyəm bu cavab deyil?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Nə? Mənə «yoldaş» deyə bilməməyin?

STALİN. Bəyəm bu azdır, Olqa? (*Gəzişə-gəzişə.*) Pu İ – Mancuriyanın imperatoru, qədim Çin imperatorlor nəslinin son nümayəndəsi, müharibədən sonra bizim əsirimiz idi. Onu Xabarovskdakı düşərgədə saxlayırdıq. (*Gülümsəyir.*) Ordan mənə məktub yazmışdı ki, onu Çinə təhvil verməyə, qorxurdu... Yazırdı ki, marksizm-leninizmi öyrənir, partiya üzvü olmaq istəyir, xahiş edirdi, onu partiyaya üzv qəbul edək.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Kommunist partiyasına?

STALİN (*aşkar bir tənə ilə ayaq saxlayır*). Bizdə başqa partiya var, Olqa? (*Yenə gəzişə-gəzişə.*) «Yoldaş imperator...» Gülməlidir, hə?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Gülməli?.. Məncə... məncə, daha çox faciəvidir. Bəs, sən nə etdin?

STALİN. Onu Çinə göndərdim.

Kiçik pauza.

Belə-belə işlər, Tamara!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Tamara? Tamara sənənin yadından çıxır... Qafqaz qızı Tamara... Qafqazı sənənin yadına salır?

STALİN. Yox...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəs, niyə, İosif? Bu qədər illər keçib...

STALİN. Mərhəmətinə görə.

Stalin uzun iclas mizinə yaxınlaşaraq, stəkan götürür və su tökür.

Su içirsən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Yox, sağ ol.

STALİN (*bir-iki qurtum su içərək, stəkanı yerinə qoyur və asta addımlarla pəncərəyə yaxınlaşır, yenə ağır pərdəni kənara çəkib, çölə baxaraq*). Qar daha da bərkiyir...

Pauza.

Tamara da knyaz qızı idi... Araqvinin sahilində yaşayan təmiz, gözəl, azad bir qız...

Kiçik pauza.

Heç kim olan, rusca aksentlə danışan, Sibirdən qaçıb gəlmiş bir gürcü Böyük Teatr balkonunun son sıralarında oturub Rubinşteynin «Demon»una baxır... Hər dəfə bunu yadıma salanda, elə bil, o anları yenidən yaşayıram...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bilsən, İosif, mən nə qədər istərdim ki, onda səni görəydim. Səni, Kobani! Təəssüf!.. Çox təəssüf!.. Mən nə biləydim, tək mən yox, aktyorların hamısı, o günkü tamaşaçılar, bütün Böyük Teatr nə biləydi ki, gələcəyin yoldaş Stalini həmin zalda oturub tamaşaya baxır?

STALİN. Qırx ildən də çox keçib, ancaq elə bil, dünən idi...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*yarızarafatla*). İlləri tez-tez yada salma, İosif!

STALİN. Olqa, sən həmişə cavansan! Mələk sənin Tamaranın ruhunu göylərə apardı... Sənin Tamaran bağışlanıb! O, cənnətdədir! İblis isə yenə əbədi tənhalığa məhkumdur... (*Bir neçə an sükutdan sonra, yavaştan, elə bil, öz-özünə söyləyir.*)

И Ангел строгими очами
На искусители взглянул.
И, радостно взмахнув крыльями,
В сиянье неба потонул.
И проклял Демон побежденный
Мечты безумные свои,
И внов остался он, надменный,
Один, как прежде, во веселенной
Без упования и любви!..

Pauza.

Tamara İblislə öpüştü, ancaq Olqa, bizim görüşlərimizdə mənə elə gəlirdi ki, onun öpüşü həmişəlik sənin dodaqlarındadır, ona görə də o dodaqlar o cürə alışıb-yanırdı. Mən səni öpəndə, Tamaranın dodaqlarında qalmış İblis təmini hiss edirdim. Mən Böyük Teatrda o zaman hələ xalqına xəyanət etməmiş Şalyapinin İblisinə, sənin Tamarana qulaq asdıqca, bu sənətin qarşısında özümü kimsəsiz bir küçə küçüyü kimi hiss edirdim. Mən gözlərimi yumurdum ki, heç nə görməyim. Ancaq sənə qulaq asanda sifətin, bədənin gözlərimin qabağına gəlirdi. Sənin ariyaların, elə bil, səni soyundurdu, ancaq mən bilirdim ki, sənin çılpaq bədənin məndən çox uzaqlardadır!.. Mən başa düşürdüm ki, bu əbədi bir uzaqlıqdır!.. Mən başa düşürdüm ki, ailəsinin sözlünə baxmayıb, knyaz Aleksandrovsikin qadağalarına məhəl qoymayıb səhnəyə çıxan, inadkarlığı az qala əfsanəyə çevrilmiş gənc knyaz qızı Olqa Aleksandrovskeya məndən uzaq olduğu qədər də, lojalarda oturub, əyinlə-rindəki fraklarda toyuğa oxşayan özündənrazı o bantlı ağalara yaxındır. Mən o ağalarla bərabər, o bərbəzəkli lojaları da partlatmaq istəyirdim. Mənə elə gəlirdi ki, o ağalar heç vaxt Tamaranı başa düşməz. Onlar Tamaranı yalnız ittiham edə bilirlər, çünki Tamara İblisin sevgisini hiss etdi, İblisin eşqinə inandı, İblisin tənhalığa məhkumluğu, bəlkə özünün də xəbəri olmadan Tamaranın ürəyini ağrıtdı. Bu böyük bir mərhəmət idi ki, sevgiyə çevrildi. Tamaranın bu sevgisi İblisə təmiz, pak bir ruh verirdi, bəlkə də onu o

məhkumluqdan qurtaracaqdı?.. Bəlkə İblisin ürəyində çaxmış o zəif qığılıcım bir işığa çevriləcəkdi, hə?.. Onun ürəyini qızdıracaqdı?.. Onun ürəyindəki o kini, kədəri dağıdacaqdı?..

Kiçik pauza.

Bu əfsanəni kim yaradıb? İnsanlar. Kim onu dahiyənə poemaya çevirib? Dahi Lermontov! Ancaq bu sevgiyə, bu mərhəmətə görə Tamaranı müqəddəs etməkdənsə, onlar «Kinli, qorxuc ruh» uydurub, Tamaranı əvvəlcə öldürürlər, sonra da yalançı «Xeyir Mələyi» uydurub, onu cənnətə aparırlar. Yəni (*Barmağını yuxarı tuşlayaraq.*) O, Tamaranı bağışlayır. Tamaranın günahı nə idi ki, onu bağışlayırdılar? Bəlkə Tamaranın mərhəməti, Tamaranın sevgisi İblisi də cənnətə layiq edəcəkdi? Bəlkə o mərhəmət, o sevgi İblisin də içinə dolub, onu cənnətlik edəcəkdi? Bəlkə onu da özü ilə çəkib cənnətə aparacaqdı?

Kiçik pauza.

İblisin həyata nifrətinin, onun tənhalığının günahkarı insandır və insanın uydurduğu Allahdır. (*Pəncərənin qarşısından ayrılaraq, Olqa Aleksandrovskeyaya yaxınlaşır və onun əlindən tutur.*) Sən buradan hara gedəcəksən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Konservatoriyaya. Bir azdan dərslərim başlayır.

STALİN. Yox... Sən (*Barmağı ilə pəncərəyə işarə edir.*) o qarda addım-laya-addımlaya Kremldən çıxıb azadlığa gedəcəksən.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəs sən nə edəcəksən?

STALİN. Mən? (*gülümsünür.*) Mən bu kabinetdə Özbəkistanlı yoldaşlarla pambıq müşavirəsi keçirəcəyəm.

Olqa Aleksandrovskeya ayağa qalxır. Stalin onun əlini öpür.

Bu düzdür ki, Olqa, knyaz Aleksandrovski imperatordan xahiş edib ki, sənə təsir etsin, səhnəyə çıxmıyasan, ancaq sən imperatorun da sözüne baxmamısan?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mənə elə gəlir ki, İosif, keçmişdə nələr olubsa – hamısı yuxudur...

Sol tərəfdəki qapıya yaxınlaşıb, dayanırlar.

STALİN. Mən, deyəsən, mənasız söhbətlərlə səni yordum.

Olqa Aleksandrovskeya bir söz deməyərək, gözlənilmədən Stalinin üzündən öpür və bu dəfə zərblə meşin qapını açaraq, kabinetdən çıxır.

İşıq sönür.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Moskva. Konsperativ mənzil. Gecə.

Nazirlər kuratoru, Partiya kuratoru, Təhlükəsizlik kuratoru, Ticarət kuratoru.

Siyasi Büro üzvləri görüş yerinə yenidən gəlmişlər.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Soyunun, yoldaşlar... Əyləşin...

Kuratorlar paltolarını soyunub, şlyapalarını çıxarıb, hərəsi bir tərəfə atır və girdə mizin arxasında əyləşirlər.

TİCARƏT KURATORU. Biz əmin ola bilirik ki, bura təhlükəsiz bir yerdir?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Məndən başqa bu konsperativ mənzildən heç kimin xəbəri yoxdur. Açarı da şəxsən mənim özümdədir.

TİCARƏT KURATORU. Heç kimin?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*acıqlı bir istehza ilə*). Xəbəri olanlar artıq mələklərlə dərdləşirlər.

PARTİYA KURATORU. Yeni deyirsən ki, Polikarpov bura burnunu soxmayıb?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Ümid edirəm ki, yox. Ancaq bilmirəm, bizlərdən kimisə izləyiblər bura gələndə, ya yox?

TİCARƏT KURATORU. Mən kürəkənimin məşinində gəlmişəm.

NAZİRLƏR KURATORU. Sənin kürəkəninin məşinini izləmək, çətin işdir?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Yoldaşlar, artıq bu söhbətin mənası yoxdur. Hər şey ola bilər. Bu, bəlkə də bizim son görüşümüzdür. Başqa bir yol yoxdur! Ya biz, ya da o qoca paranoik!

NAZİRLƏR KURATORU. Bizim dördümüzü də qaralayıb. O birilərini, bizim fədakar bolşevikləri, Leninin silahdaşlarını necə cəhənnəmə göndərəcəksən, bizi də eləcə ora göndərəcəksən.

PARTİYA KURATORU. Cəhənnəmə niyə?

NAZİRLƏR KURATORU. Bizim o qədər günahlarımız var ki...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Ən böyük günahımız ölkəni bu qoca paranoikin öhdəsinə buraxmaqdır. Özümüz heç, bəs, bu ölkə nə olacaq? Gələcək nəsillər şəkillərimizə tüpürməyəcəklər ki, əlinizdə bu qədər ixtiyar vardı, bəs, siz hara baxırdınız?

TİCARƏT KURATORU. Biz niyə heç? Biz insan deyilik? Bizim ailəmiz yoxdur? Biz yaşamaq istəmirik? (*Nazirlər kuratoruna.*) Səni məcbur etmədi ki, arvadını boşayasan, onu da ingilis casusu kimi Sibirə göndərmədi? (*Təhlükəsizlik kuratoruna.*) Sənin qardaşını trotskiçi kimi güllələmədi?

PARTİYA KURATORU. Özünün! Özünün yaxın-uzaq qohumu qalmayıb, hamısını xalq düşməni kimi güllələyib, Sibirə göndərib! Sabah...

TİCARƏT KURATORU (*onun sözünü kəsərək*). Biz də məcbur olub, o güllələnmə siyahılarına qol çəkmişik...

PARTİYA KURATORU (*davam edir*). Sabah oğlunu, ya qızını da ingilis casusu, ya Titonun adamı elan etsə, onları xalq düşməni kimi güllələsə, mən təəccüblənmərəm!

TİCARƏT KURATORU. Tito bir bəhanə idi. Siz bunu başa düşmədiz?!

NAZİRLƏR KURATORU. Bizimki daha təəccüblənməkdən çoxdan keçib! Görmürsən, yəhudilərə qarşı necə gizli nifrət var içində? (*Yamsılayır.*) «Siz yəhudi deyilsiz, siz kommunistlərsiz.» Yəhudi kommunist ola bilməz? Marks kim idi?

TİCARƏT KURATORU. O, nə deyirsə, məqsədlə deyir. Yenə nəse fikirləşib. İsraili də elə-belə demədi, mənim burnum yeni bir kampaniyanın ab-havasını hiss edir... Bəs, o Bağirov söhbətini eşitmədiz? Mənə deyir ki, Bağirovla dostsuz!.. Guya bilmir ki, Bağirov mənimlə düşmənçilik edir? (*Təhlükəsizlik kuratoruna.*) Bağirov sənin dostundur, ancaq mənə deyir.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Əslində elə mənə eşitdirirdi. Bu tiran üçün insan, ya milçək – fərqi yoxdu! Yaltada təklif etdi ki, əlli min alman zabiti məhkəməsiz güllələnsin. Əlli min! Təsəvvür edirsiniz? Əlli min insan – məhkəməsiz! Mən orda idim. Çörçilin də, Ruzveltin də gözləri çıxmışdı kəllələrinə. Təkid edirdi! Çörçil dedi ki, Böyük Britaniya heç vaxt buna razı olmayacaq! Axırda otaqdan çıxıb, qapını da çırpdı.

NAZİRLƏR KURATORU. Ancaq bu Kalliqula həmişə gecikə-gecikə danışıqlar zalına girəndə, Çörçil sıravı əsgər kimi ayağa qalxırdı.

TİCARƏT KURATORU. Stalinin otağına kim... (*Sözünü yarımçıq kəsib, Təhlükəsizlik kuratoruna baxır.*) Sən bura mikrofon qoymamısan ki?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Bu dəfə yox. Sözünü de, qurtar.

TİCARƏT KURATORU. Onun kabinetinə kim birinci dəfə girir, çıxanda başı ağarır.

PARTİYA KURATORU (*aşkar bir kin-küdurətlə*). Ancaq sənin başında ağ tük yoxdur!

TİCARƏT KURATORU. Nə olsun? Bizim Zaqaqaziyada müsəlmanlar meyitləri ağ parçaya büküb, dəfn edirdilər. O vaxtdan mənim üçün ağ rəng – qorxulu rəngdir.

NAZİRLƏR KURATORU. Onda mənim bütün içimdə ağdan başqa rəng yoxdur. Bəyəm tək mənim?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Sizə bir daha deyirəm, məndə məlumat var: o, bizi xalq düşməni elan edəcək və (*Sözləri hecalayır.*) gül-lə-lə-dəcək. İntuisiya mənə deyir ki, bu, səhv məlumat deyil.

PARTİYA KURATORU. Bir sözlə, bizim daha vaxtımız yoxdur. Sabah məsələ həll olunmalıdır!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Hələ məlum deyil ki, sabaha sağ çıxacağıq, ya yox?

PARTİYA KURATORU. Ona görə də biz bu gün qərar verməliyik!

TİCARƏT KURATORU. Dünən hiss etmədiz ki, sondu? Mənim hissiyatım heç vaxt məni aldatmayıb. Bu, sondu! Görmədik, hələ qurultay vaxtı cibindən heç kimin görmədiyi siyahını çıxarıb, Siyasi Büronu uşaq-muşaqla necə doldurdu? Guya, bunları Mərkəzi Komitə seçdi!.. Mən elə onda hiss etdim ki, bütün bu həngəmə bizi əvəz etmək üçündür! Onun üçün bizi əvəz etmək nə deməkdir? Məhv etmək! Bizi dövlətin əleyhinə işləyən antipartiya qrupu yaratmaqda ittiham edib, xalqın tələbi ilə güllələmək! Məqsəd budur! Dördümüzü də nişan alıb, bu gün-sabah tufəngin tətiyini çəkəcək!

PARTİYA KURATORU. Fikir vermədik, dünən mənimlə necə ikibaşlı danışırdı!

TİCARƏT KURATORU. Bəs, mənimlə?! Guya ki, Ermitajdakı rəsmləri Qalust Gülbenkyana mən özbaşına satmışam? Neynəmişəm, onun pulunu cibimə qoymuşam? Onun puluna biz Rastovda o boyda zavod tikdirdik! (*Nazirlər kuratoruna.*) Sənin yanında deyil?

NAZİRLƏR KURATORU. Necə yadımda deyil!? Biz Ermitajdan Rafaeli, Tisianı, Van Deyki götürüb kapitalistlərə satdıq, bəli! Ancaq əvəzində Azərbaycandan tutmuş Barnaulacan, Leninqraddan tutmuş bilmirəm haracan, onlarla fabrik-zavod tikdik! Maqnitka, Dneproqes, Uralmaş!..

TİCARƏT KURATORU (*sarkazm ilə*). Bəs, bilmirsiniz?! O fabriklər, zavodlar olmasaydı, Rafaele Tisian əl-ələ verib, Hitleri məğlub edəcəkdii!

PARTİYA KURATORU. Mən o Belomorkanalda canımı qoymuşam, ad isə onunkudur! Dahi rəhbərin!

TİCARƏT KURATORU (*yamsılayır*). «İyirmi yeddi Bakı komissarı oldu iyirmi altı...» 30 ildir bunu əlində süngü eləyib, mənim ürəyimə sancır.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. İndi bu qaranlıq məsələni xatırlamağın yeri deyil.

TİCARƏT KURATORU (*hiddətlə*). Nə? Qaranlıq? Mənim bolşevikliyim sual altındadır? Bilirəm, biz onu ləvğ edəndən sonra – əgər ləvğ edə bilsək! – bunu siz də əlinizdə mənə qarşı süngü edəcəksiz.

PARTİYA KURATORU. Biz yenə bir-birimizlə çəkişməyə başlasaq, heç nə edə bilməyəcəyik.

NAZİRLƏR KURATORU. Ona da elə bu lazımdır! Dünən de Qoll zəng etməsəydi, kim bilir, hələ nə olacaqdı...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Kaladzenin iti söhbəti!.. Şeyx nağılı!.. Siz ki, yaxşı bilirsiniz, o, elə-belə söz deyən deyil!

TİCARƏT KURATORU. Bəs, o sayıqlıq söhbəti?!

PARTİYA KURATORU. De Qoll zəng edib, o saat da bizi kabinetdən çıxardır. (*Yamsılayır.*) «Siz gedə bilərsiz.» Bizim yanımızda de Qolla danışmaq olmaz? Biz kimik? Biz də bu ölkənin rəhbərləriyik!.. Biz bilməməliyik ki, de Qoll nə deyir? Niyə sən onun zəngini gözləyirsən? Özün ona nə deyəcəksən?!

TİCARƏT KURATORU. Hələ bilmək olmaz ki, de Qoll doğrudan zəng etmişdi, yoxsa, bu da onun qurduğu oyunun bir bəndi idi? Bilmək olmaz...

NAZİRLƏR KURATORU. Sabah yenə bizi çağırıb. Özü də günorta! Son illərdə onun günorta iclas etməsi mənim yadıma gəlmir!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Dünənki kimi, yenə yalnız dördümüzü!

TİCARƏT KURATORU. Hissiyatım mənə deyir ki, Polikarpov sabah bizi o mənfur kabinetdən birbaşa Lyublyankaya yola salacaq!

NAZİRLƏR KURATORU. Biz dövləti onun əlindən xilas etməliyik!

TİCARƏT KURATORU. Özümüzü də! Bəli, dövləti və özümüzü xilas etməliyik!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*əşəbi*). Sabah o, yox olmalıdır! Məhv olmalıdır! (*Tərini silir.*) Mən hər şeyi hazırlamışam!

NAZİRLƏR KURATORU. Xalqa nə deyəcəyik?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Əvvəlcə xəstəliyi barədə məlumat verəcəyik. (*Şalvarının cibindən kağız çıxarıb oxuyur.*) «SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri və Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin katibi İosif Vissarionoviç Stalin yoldaşın xəstələnməsi haqqında hökumət məlumatı. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Soveti partiyamıza və xalqımıza bədbəxtlik üz verdiyini – Stalin yoldaşın ağır xəstələndiyini xəbər verirlər.» Sonra diaqnozu, guya beyninə qan sızıb, müalicə edən həkimlərin adı. İstəmirəm, hamısını oxuyub, vaxtımızı itirək.

TİCARƏT KURATORU. Özü morqda olacaq də?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Əlbəttə. İkinci gün (*Şalvarının o biri cibindən kağız çıxarır.*) partiyanın bütün üzvlərinə, Sovet İttifaqının bütün zəhmətkeşlərinə ölümü haqqında xəbər veririk. (*Kağıza baxa-baxa.*) Ayın filanında, filan saatda ağır xəstəlikdən sonra vəfat edib. (*Oxuyur.*) «Leninin silahdaşı və onun işinin dahi davamətdiricisi, Kommunist partiyasının və sovet xalqının müdrik rəhbəri və müəllimi yoldaş Stalinin qəlbi döyünməkdən qaldı. Stalinin adı partiyamız üçün, sovet xalqı üçün, bütün dünya zəhmətkeşləri üçün hədsiz dərəcədə əzizdir.» Və sairə.

TİCARƏT KURATORU. Burada dəqiq mikrafon yoxdu?

PARTİYA KURATORU. Olsa da, artıq iş işdən keçib!

NAZİRLƏR KURATORU. Ölümü haqqında tibbi arayış?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*pencəyinin döş cibindən kağız çıxarır.*) Hazırdır.

NAZİRLƏR KURATORU. Bunu kim imzalayacaq?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Səhiyyə naziri Tretyakov. Kremlin Müalicə-Sanitariya İdarəsinin rəisi Kuperin.

TİCARƏT KURATORU. İmzalayacaqlar?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Biləndə ki, ölə, nə verəcəyik, imzalayacaqlar.

PARTİYA KURATORU. Aydın məsələdir.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Altı nəfər professor hazırlamışıq. İki akademik, üç professor, müalicə edən həkim.

TİCARƏT KURATORU (*dəhşətlə*). Hazırlamısınız?! İndi də azad gəzirlər?!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. İzolyatordadırlar.

PARTİYA KURATORU. Aralarında bir gürcü də olsaydı, yaxşı olardı.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Mən də bu fikirdəyəm. Ancaq birini tapa bilmirik razılıq versin. İki gürcü professor buna görə xalq düşməni kimi güllələyib. Mən bütün gürcü professorları məsələdən agah edib, sonra da güllələyə bilmərəm ki!

NAZİRLƏR KURATORU. Güllələmə kabus kimi bizdən əl çəkmiş...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Biz nə etməliydik? Belə təklifdən sonra, mən onları sağ buraxmalıydım?

TİCARƏT KURATORU (*tələsik*). Yox, yox!.. Əlbəttə!..

NAZİRLƏR KURATORU. Dəfni?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Özümüzdən ibarət dəfn komissiyası.

PARTİYA KURATORU (*dərhal*). Sədri kim olacaq?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Onu sonra müəyyən edərik.

NAZİRLƏR KURATORU. Dəfn məsələsi?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*pencəyinin o biri döş cibindən kağız çıxarı*). Partiyanın, Nazirlər sovetinin qərarı olacaq. (*Oxuyur.*) «Yoldaş Stalinin cənazəsi qoyulmuş sarkofaq Qızıl meydandakı V.İ.Leninin sarkofaqı yanında saxlanılsın.»

NAZİRLƏR KURATORU. Zəhmətkeşlər onunla harda vidalaşacaqlar?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Qərar çıxaracağıq ki, vidalaşma mərasimi İttifaq Evinin Sütunlu salonunda keçirilsin. Dörd gün ölkədə matəm elan edəcəyik. Hamımız orda olmalıyıq. Tez-tez fəxri qarovulda durmalıyıq.

TİCARƏT KURATORU. Dörd gün?.. Naharı da orda edəcəyik?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*elə bil, onun sözlərini eşitmir*). Dəfn mərasimi Qızıl meydanda keçiriləcək. Hərbi parad olacaq. Toplardan atəş açılacaq.

NAZİRLƏR KURATORU. Fədeyəyə tapşırmaq lazımdır ki, şairlər şeirlər yazsınlar.

TİCARƏT KURATORU. Nə tapşırıq? Özləri o saat başlayacaqlar yazmağa.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Vida mitinqi mavzoleyin tribunasında olacaq.

PARTİYA KURATORU (*dərhal*). Mitinqi kim açacaq?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Onu sonra müəyyən edərik.

PARTİYA KURATORU. Elə sonra, sonra! Əsas məsələ bundadır.

NAZİRLƏR KURATORU. Xeyr, əsas məsələ odur ki, bu qoca kaftar necə aradan götürüləcək? Onu qoruyan o qədər orqan işçiləri, onun o qədər keşikçiləri, xidmətçiləri!..

TİCARƏT KURATORU. Gözəgörünməz adamları?!

NAZİRLƏR KURATORU. Polikarpov?!

TİCARƏT KURATORU. Hə, hə! Polikarpov?!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Bəli, əsas məsələ də elə burasındadır! Nə qədər ki, Polikarpov sağdır, mənim adamlarım onları tərksilah edə bilməyəcəklər. Hay-küy düşəcək, Polikarpov duyuc düşəcək, qoca da o saat xəbər tutacaq. Onun da kabinetində yüz dənə düymə var! İlanı başından əzmək lazımdır! Əvvəlcə qoca!

PARTİYA KURATORU. Cəhənnəm onun yolunu çoxdan gözləyir!

NAZİRLƏR KURATORU. Özü də guya ateistdir! Bizim yanımızda ateistdir, guya dinin qəddar düşmənidir, ancaq tək qalanda, mənim buna şübhəm yoxdur, Allaha yalvarır!

TİCARƏT KURATORU. Çox düzdür!

PARTİYATORU. Sən Allaha yalvarmırsan?

TİCARƏT KURATORU. Xeyr! Mən ateistəm!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*ə sə bi*). Bəsdirin! İndi Allah-mallah söhbətinin yeridi?! İndi ancaq bir yol var: biz onu məhv etməliyik! Kabinetə silahla keçmək mümkün deyil. Biz də, elə bil, adi adamlarıq, Polikarpovun yanına gələncən on dəfə yoxlayırlar. (*Gözlənilmədən Partiya kuratoruna.*) Onu sən boşacaqsan!

PARTİYA KURATORU (*q ə z ə b l i*). Nə? Mən? Mən niyə? Niyə sən yox?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*mizin üstündəki kağızları göstərərək.*) Bu kağızlardan biri bəsdir ki, mən bütün nəslimlə məhv olum! Hər şeyi mən etməliyəm ki, siz də rahatca canınızı xilas edəsiniz?

PARTİYA KURATORU (*Nazirlər kuratorunu göstərir*). Onda niyə o yox, (*Ticarət kuratorunu göstərir.*) o yox, mən?!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Sənin təcrübən var. Kabinetində marşal Perovskini boşub öldürmədin?!

TİCARƏT KURATORU. Düzdür!

PARTİYA KURATORU. O, xalq düşməni idi!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Bəs, bu kimdi? Cənnətməkan əhlidir? Göydən enib yerə?

TİCARƏT KURATORU (*istehza ilə*). Yəqin elədir!

NAZİRLƏR KURATORU. Ən böyük xalq düşməni elə o özüdür!

PARTİYA KURATORU. Mən qəti etiraz edirəm! Mən partiyanın adından etiraz edirəm!

NAZİRLƏR KURATORU. Partiyanın adından etiraz edirsən ki, ona əl dəyməsinlər?

PARTİYA KURATORU. Mən elə demədim.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Yaxşı! Bəsdir! Mən əvvəldən bilirdim ki, belə olacaq! Püşk atacaq! Kimə düşdü, düşdü!

NAZİRLƏR KURATORU. Başqa nə edə bilərik ki?

TİCARƏT KURATORU. Necə? Püşk? Nə püşk?! Bu, nə oyundur? Mən heç toyuq başı kəsə bilmirəm!

PARTİYA KURATORU. Sən elə təkçə Ermənistanı gedib, orda nə qədər adam güllələtdin?! Nə qədər ailəni məhv etdin?! Nə qədər uşaqları yetim qoydun?!

TİCARƏT KURATORU. Bəs, sən nə etmişən? Moskvada partiyalı, partiyasız neçə minlərlə adamı güllələtdirməmişən? Sən deyildin, həftədə ona bir ərizə yazıb, yalvaran ki, əziz rəhbərimiz, bizə ayrılmış güllələmə kvotasını artırın?!

PARTİYA KURATORU. Onlar xalq düşməni idi!

TİCARƏT KURATORU. Bəs, mənimkilər nə idi? Xalq düşmənləri, əksinqilabçılar, trotskiçilər deyildi?! İngiltərənin, Türkiyənin casusları deyildi?! Pantürkistlər deyildi?! Xalqı Allahla qorxudan keşişlər, mollalar deyildi?! Nə

püşk? Yox, mən belə oyunlarda iştirak edə bilmərəm! (*Ayağa qalxıb, paltosunu götürür, şlyapasını başına qoyur.*) Sağ olun! Mən yoldaş Stalinin rəhbərliyi altında, yorulmaq bilmədən xalqımıza xidmətimi davam edəcəyəm! Xudahafiz!

TƏHLÜKƏSİZLİK NAZİRİ. Yaxşı, yaxşı!.. Şlyapanı çıxar başından. Otur!

NAZİRLƏR KURATORU (*həyəcanla*). Yoldaşlar, bu, hara gedir?

PARTİYA KURATORU. Onu buraxmaq olmaz!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Əyləş dedim! Sən püşkatmada iştirak etmə. Otur, üçümüz üçün kağızları sən hazırla.

TİCARƏT KURATORU. Hə?

NAZİRLƏR KURATORU. Otur.

PARTİYA KURATORU. Sənə dedilər də. Tez elə!

Ticarət kuratoru paltosunu, şlyapasını divanın üstünə atıb, mizin üstündəki bloknotdan üç ağ vərəq cırır və kənara çəkilib, vərəqlərin hər birinə işarə qoyur.

NAZİRLƏR KURATORU, Birdən kabinetdə səs-küy olar. Polikarpov nəyə hiss etmən?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. O meşin qapıdan səs keçər?

Ticarət kuratoru kağızları bürmələyərək, onları mizin üstündə cidd-cəhdlə qarışdırır.

TİCARƏT KURATORU. Götürün!

Kuratorlar bir-bir vərəqləri götürüb baxırlar.

NAZİRLƏR KURATORU (*dərindən rahat nəfəs alır*). Of-f-fl!..

PARTİYA KURATORU (*kağızı mizin üstünə çırparaq*). Ən zibil işlər həmişə mənim baxtım düşür!

TİCARƏT KURATORU. Bu, nə bəxt söhbətidi belə? Sən kommunistсэн!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Görürsən, Allah da səni məsləhət gördü!

İşıq sönr.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Moskva, Kreml. Stalinin kabineti və qəbul otağı.

Stalin, Polikarpov, marşallar, Siyasi Büro üzvləri, Partiya kuratoru, Nazirlər kuratoru, Təhlükəsizlik kuratoru, Ticarət kuratoru.

Kabinetdə Stalin yazı mizinin arxasında oturub, qarşısındakı kağızları oxuyur.

Polikarpov qəbul otağında öz mizinin arxasında oturub.

Siyasi Büro üzvləri onun qarşısındakı kreslolarda əyləşiblər.

Telefon zəngi.

POLİKARPOV (*telefonlardan birinin dəstəyini qaldıraraq*). Məşğuldur!

Telefonlar beləcə zəng çalır. Polikarpov ayrı-ayrı dəstəkləri qaldıra-qaldıra cavab verir və dəftərçələrdə qeydlər edir.

- Məşğuldur!
- Mümkün deyil!
- Məşğuldur!
- Sizə özü zəng edəcək!
- Bilmirəm, bir tapşırıq verməyib!
- Məşğuldur!

TİCƏRƏT KURATORU. Yoldaş Stalin həqiqətən perpetium-mobiledir! İnsan nə qədər işləyər!.. Xalq naminə! Vətən naminə!

NAZİRLƏR KURATORU. Lenin bizim şanlı keçmişimiz idi. Yoldaş Stalin isə bizim möhtəşəm bugünümüz, cahanşümul gələcəyimizdir!

PARTİYA KURATORU. Siz bilmirsiniz yoldaş Stalin bizi hansı məsələ ilə bağlı çağırıb?

POLİKARPOV (*növbəti telefon dəstəyini yerinə qoyaraq*). Yoldaş Stalin mənə hesabat vermir.

PARTİYA KURATORU. Bağışlayın, yoldaş Polikarpov.

Kiçik pauza.

POLİKARPOV. Siz çox həyəcanlısınız.

PARTİYA KURATORU. Mən?

POLİKARPOV. Hamınız... Nəsə olub?

TİCƏRƏT KURATORU. Xeyr, xeyr!.. Nə ola bilər ki?..

Stalin kağızları kənara çəkərək, sönmüş qəlyanını mizin üstündən götürüb fikirli-fikirli əlində oynadır. Nəhayət, mizin kənarındakı düyməni basır.

Polikarpov cəld telefon dəstəyini qaldıraraq, ayağa qalxıb, fərağat dayanır.

POLİKARPOV. Eşidirəm, yoldaş Stalin!

STALİN. Gözləyirlər?

POLİKARPOV. Bəli, yoldaş Stalin!

Kiçik pauza.

STALİN. Gəlsinlər.

POLİKARPOV (*dəstəyi yerinə qoyaraq, oturur və başı ilə meşin qapıya tərəf işarə edir*). Keçin.

Siyasi Büro üzvləri tələsik qalxıb, tələsik də üst-başlarını qaydaya salırlar və meşin qapını açaraq, bir-bir içəri girib, qapının ağzında dayanırlar.

- Salam, yoldaş Stalin!
- Xoş gördük, yoldaş Stalin!
- Salam, yoldaş Stalin!
- Sizi xoş gördük, yoldaş Stalin!..

STALİN (*başının işarəsi ilə salamlaşaraq, qəlyan tutduğu əli ilə kənardakı uzun iclas mizinə tərəf işarə edir.*) Əyləşin.

Siyasi Büro üzvləri ikisi uzun iclas mizinin bir tərəfində, ikisi də o biri tərəfində qarşı-qarşıya əyləşirlər.

Stalin qəlyanı yandırıb, ayağa qalxır, asta və yumşaq addımlarla onlara yaxınlaşaraq, mizin ətrafında var-gəl edir.

(Asta-asta, elə bil, öz-özü ilə danışır.) Bizim son məqsədimiz kommunizmin qələbəsidir... Biz bütün həyatımızı bu məqsədə sərf etmişik... Biz buna inanırıq... Faşizm üzərində qələbəni mən, o, o birisi əldə etmədi! Faşizm üzərində qələbəni həmin inam əldə etdi!.. *(Partiya kuratorunun oturduğu kürsünün yanında dayanır.)* Elə deyilmi?

PARTİYA KURATORU *(dərhal ayağa qalxaraq)*. Əlbəttə, yoldaş Stalin! Başqa cür necə ola bilər ki?!

STALİN *(yenə asta və yumşaq addımlarla mizin arxasınca dairəvi gəzişmək)*. Əyləşin.

Partiya kuratoru əyləşir.

Doğrudur, başqa cür ola bilməz!.. Düz deyirsiniz!..

Kiçik və gərgin pauza.

Onda nə üçün biz geridə qalırıq?.. İmperializm inkişaf edir, fəhlələrin maaşı artır, kəndlə şəhərin fərqi aradan qalxır, tikirlər, qururlar, ancaq biz?.. Biz bütün sahələrdə onlardan geri qalırıq. Nə üçün?.. Bizim staxanovçularımız Amerika fəhlələrindən pis işləyir?.. Yoxsa, bizim kolxozçular İngiltərə fermerlərindən az zəhmət çəkir?..

Kiçik və gərgin pauza.

Bəli, müharibə bizə qat-qat artıq ziyan vurdu. *(Partiya kuratorunun yanında ayaq saxlayaraq.)* Elədir?

PARTİYA KURATORU *(cəld ayağa qalxaraq)*. Elədir, yoldaş Stalin!

STALİN. Əyləşin.

Partiya kuratoru əyləşir. Stalin eləcə asta və yumşaq addımlarla mizin ətrafında dairə vurmağına davam edir.

Düz deyirsiniz... Elədir... Onda, bəs, Almaniya?.. Biz ki, Almaniyanı darmadağın etdik! Biz ki Almaniya daşı daş üstə qoymadıq! Nə üçün dağılmış Almaniya bizdən qat-qat artıq bir sürətlə özünü bərpa edir? Fabrikləri, zavodları nəinki işə salır, təzələrini yaradır, yeni texnologiyalara sahib olur, universitetlər açır... Niyə?.. Şatır oğlu Adenauer göydən göndərilib ki, Almaniyanı təzədən qaldırsın? Almaniya təzədən dünyaya meydan oxusun? Niyə imperializm get-gedə gücdən düşmək əvəzinə, get-gedə daha da inkişaf edir. Niyə? Çünki... *(Ayaq saxlayır.)*

Gərgin pauza.

Çünki biz yanılıyıq? *(Yenə yavaş-yavaş addımlayaraq, uzun mizin ətrafında dövrə vurur.)* Hə? Biz düzgün yolda deyilik? Biz həyatımızı, ömrümüzü boş şüarlara həsr etmişik? *(Partiya kuratorunun yanında ayaq saxlayaraq.)* Siz belə düşünürsünüz, hə?

PARTİYA KURATORU *(cəld ayağa qalxaraq, çox həyəcanlı)*. Xeyr, yoldaş Stalin!

STALİN. Marksizm-leninizm bəlkə... bəlkə həqiqətən utopiyadır? Hə?

PARTİYA KURATORU *(get-gedə daha da artan bir həyəcanla)*. Xeyr, yoldaş Stalin!

STALİN (*qəlyanını tüstülədə-tüstülədə yavaş səslə*). Onda nə üçün Amerika Yaponiyaya atom bombası atır, dinc insanları, zəhmətkeşləri milçək kimi qırır, ancaq bundan sonra Yaponiya Amerika ilə müttəfiq olur? Kapitalizm dünya siyasətində xeyiri, mənfəəti maqnit kimi özünə çəkir. Niyə? Yunanıstan kommunistləri böyük qəhrəmanlıqla vuruşdu, faşistləri qovdu, ölkələrinə sahib çıxdı. Məntiqlə Yunanıstan sosialist ölkəsi olmalı idi, ancaq nə oldu? Kapitalizm xalqı kommunistlərə qarşı çevirdi, kommunistləri məhv etdi. Niyə? Nə üçün? (*Yazı mizinə yaxınlaşıb, sönmüş qəlyanını yandıraraq, yenə gəzişməyə başlayır.*)

Pauza.

Yenə məsələ gəlib insan amilinə çıxır? Bəlkə bizim rəhbərlikdə də düşmənlər var, hə? Bəlkə onlar daxili siyasətdə də, xarici siyasətdə də ziyankarlıqla məşğuldurlar və biz də buna görə lazımı sürətlə irəli gedə bilmirik, beynəlxalq nüfuz qazana bilmirik? Nə üçün bizim gücümüz çatmır ki, Fransa kommunistlərinə, İtaliya, Türkiyə kommunistlərinə hər cürə kömək edək ki, hakimiyyəti öz əllərinə alsınlar? Hə? (*Diqqətlə Partiya kuratoruna baxır.*) Ancaq siz çox həyəcanlısınız...

PARTİYA KURATORU. Mən... mən yoldaş Stalinlə danışırım...

STALİN. Siz içəri girəndə, artıq çox həyəcanlıydız... (*Üzbəüz oturmuş Ticarət kuratoruna müraciətlə.*) Elə deyilmi?

TİCARƏT KURATORU (*cəld ayağa qalxaraq*). Elədir, yoldaş Stalin!

STALİN (*təzədən Partiya kuratoruna baxaraq*). Niyə biz kapitalizmi tənqid edəndə, siz həyəcanlanırsınız? (*Yenidən Ticarət kuratoruna baxır.*) Nəyə olub? (*Çoxmənalı, eyni zamanda, istehzalı bir tərzdə.*) Nəyə olub ki, bizim bundan xəbərimiz yoxdur?

TİCARƏT KURATORU (*qorxu içində*). Mənim... mənim günahım yoxdur...

STALİN. Yox! Bunu düz demədik! Bizim hamımızın günahı var. (*Sərt.*) İndi isə, deyin görüm nəyə günahınız yoxdur?

TİCARƏT KURATORU. Mən... mən... Yoldaş, Stalin, mən...

PARTİYA KURATORU (*Ticarət kuratoruna*). Qorxaq tülkü!..

STALİN (*hiddətlə*). Nə?

PARTİYA KURATORU (*kobud*). Heç nə!..

Və Partiya kuratoru gözlənilmədən Stalinin üzərinə atılaraq, iki əli ilə də onun boğazından yapışib boğmağa başlayır.

Heç nə!.. Heç nə olmayıb!.. Heç nə!..

Partiya kuratoru bütün varlığından doğan bir nifrət və həyəcanla Stalini boğur. Stalin çapalayaraq onun əlindən qurtulmağa çalışır, ancaq bu mümkün olmur. Siyasi Büro üzvləri ayağa qalxaraq, hipnoz olubarmış kimi, yerlərində donub qalıblar.

Ö!.. Gəbər!.. Gəbər!..

Stalinin nəfəsi kəsilir və Partiya kuratoru əllərini onun boğazından çəkəndə, onun cəsədi yerə sərilir.

Bitdi!..

Siyasi Büro üzvləri, elə bil, hipnozdan çıxırlar. Ticarət kuratoru Stalinin cəsədinə yaxınlaşaraq, diqqətlə baxır, sonra ona bir təpik vurur.

TİCARƏT KURATORU. İt oğlu it, axır ki gəbərdi!.. Axır ki gorbagor oldu! (*Cəsədin üstünə tüpürür.*) Tfu!.. Daha Kaladzenin iti kimi hamını qapmayacaqsan!.. Hər şey qurtardı!

NAZİRLƏR KURATORU. Hələ heç nə qurtarmayıb!

TİCARƏT KURATORU (*sol tərəfdəki qapıya tərəf baxaraq pıçılıyla*). Polikarpov!..

NAZİRLƏR KURATORU. Bəli, Polikarpov!..

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Narahat olmayın, adamlarım mənim siqnalımı gözləyirlər. İndi...

PARTİYA KURATORU (*üz-gözünün tərini silə-silə hələ də həyəcanlı halda onun sözünü kəsir*). Biriniz də mənə kömək etmədiz... Mən Mərkəzi Komitənin üzvləri ilə bir-bir danışmalıyam. Yoldaş Stalinin... (*Stalinin yerə sərilmiş cəsədinə tüpürür.*) Yoldaş Stalinin ağır xəstələnməsi barədə onlara məlumat vermək lazımdır. Sabah səhər Mərkəzi Komitənin plenumunu çağıracağıq. Biz...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*onun sözünü kəsərək*). Bura bax, biz indi burada vəzifələri bölüşəcəyik, plenum da təsdiq edəcək! Dedim ki, mənim adamlarım siqnalımı gözləyir. (*Qolundakı saati göstərir.*) Bax, bu düyməni görürsən? Bunu basan kimi, sənin yox, mənim adamlarım hər şeyi həll edəcək!

TİCARƏT KURATORU. Biz nə bilək ki, sənin adamların gəlib bizi həbs etməyəcək?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*hirsli*). Hələ ki, yox! Arxayın ol!.. İndi isə vəzifələr bölüşdürülməlidir!

PARTİYA KURATORU (*tərini silə-silə*). Partiya adından artıq mən hər şeyi hazırlamışam! Plenumun gündəliyi hazırdır.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU, Bu saat partiya da, hökumət də, KQB də mənəm!

PARTİYA KURATORU. Partiya buna yol verməyəcək!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Qulaq as! Özü də diqqətlə qulaq as, eşitdin! Hökumətə biz rəhbərlik edəcəyik! (*Nazirlər kuratoruna işarə edərək.*) O və mən! O, sədr, mən birinci müavin! (*Stalinə baxaraq, onu yamsılayır.*) «Niyə imperializm inkişaf edir?» Çünki partiya hökumətin işinə qarışır! Dövləti idarə etməyə qoymur! Dövləti partiya idarə edir! Buna görə də (*Yenə Stalinə yamsılayır.*) «kapitalizmdən geri qalırıq»! Partiya öz siyasəti ilə məşğul olsun! Bütün bunlar qurtardı! Ölkəni qaldırmaq lazımdır!

PARTİYA KURATORU (*Stalinin cəsədinə işarə edərək*). Onu partiya öldürdü!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Onu sənin canındakı qorxu öldürdü! Əgər sən onun dalınca getmək istəmirsənsə, səsini çıxarma! Səni sabah plenumda partiya rəhbəri edəcəyik, hökumət isə bizimdir, eşitdin?! Yoxsa mənim adamlarımla zarafat etmək istəyirsən?

PARTİYA KURATORU (*pıçılı ilə Nazirlər kuratoruna*). Sonra da sənin başını yeyəcək!..

NAZİRLƏR KURATORU (*pıçılı ilə*). Onu sonra səninlə danışarıq...

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Nə mızıldanırsız elə?

PARTİYA KURATORU. Heç nə.

TİCARƏT KURATORU. Mənim isə rəhbərlik iddiam yoxdur!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Səni rəhbər qoyan da yoxdur!

TİCARƏT KURATORU. Çox yaxşı! Mənə əvvəlki yerim kifayətdir. Mən sadəcə olaraq (*Sözü hecalayır.*) ya-şa-maq istəyirəm! Öz ailəm ilə qorxusuz, rahat ya-şa-maq istəyirəm. Bilim ki, ölüm hər gün qan süzülən qılıncı əlində başımın üstünü kəsdirməyib! (*Stalinin cəsədinə baxaraq, yenə üstünə tüpürür.*) Tfu, «xalqlar atası»!.. (*Istehza ilə.*) Marks-Engels-Lenin-Stalin partiyası!.. Yox bir, Vissarion partiyası! (*Yamsılayır.*) «Şatır oğlu Adenauer...» Bəs, sən kimsən? Padşah oğlusan? Dünya proletariatının rəhbərinə bax! (*Əlini ağzına tutub, başını yuxarı qaldıraraq.*) A-u-u-u!.. Pinəçi Vissarion!.. Oğlun axır ki layiqincə gəberdi! Mənəm-mənəmliklə deyil!..

PARTİYA KURATORU. Ancaq sən şalvarını bulamışdın! Beş saniyə gecikseydim, məni satacaqdın!..

TİCARƏT KURATORU. Xeyr, mən...

PARTİYA KURATORU (*hiddətlə onun sözünü kəsir*). Nə «xeyr, mən...»? Nə, «xeyr, mən...»?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*həyəcanla*). Dayanın!..

NAZİRLƏR KURATORU. Nə olub?

Bu zaman kabinetin yuxarı başındakı qapı cırıldayaraq açılır.

Siyasi Büro üzvləri hürkmüş halda qapıya tərəf baxırlar.

Pauza.

Stalin asta addımlarla kabinetə daxil olur. Yazı mizinə yaxınlaşıb, kibrit götürür və əlində tutduğu qəlyanı yandırır. Eləcə asta və yumşaq addımlarla dəhşət içində donub qalmış Siyasi Büro üzvlərinə yaxınlaşıb və qəlyandan bir qullab vurub, Siyasi Büro üzvlərini bir-bir diqqətlə gözədən keçirir, sonra yerə sərilməmiş cəsədə baxır.

STALİN (*yerə sərilməmiş cəsədə işarə edərək, soyuq bir sərtliliklə*). Siz yoldaş Kondratyevi nə üçün qətlə yetirdiniz? O, partiya sədaqətli, mətin kommunist idi. Öz rolunu yaxşı ifa edirdi. (*Yenə Siyasi Büro üzvlərini bir-bir nəzərdən keçirərək, müdhiş bir istehza ilə.*) Siz, silahdaşlar, şagirdlər məni öldürmək istəyirdiniz?! Zəhmətkeşlər mitinqlərdə, paradlarda mətin silahdaşlar, sədaqətli şagirdlər kimi sizin portretlərinizi qaldırırdılar, siz isə mənə sui-qəsd hazırlayırsız?!

TİCARƏT KURATORU (*Stalinin ayaqlarına atılaraq*). Nə yaxşı! Nə yaxşı ki, siz sağsınız, yoldaş Stalin! (*Stalinin ayaqlarını öpə-öpə barmağı ilə Partiya kuratorunu göstərir.*) O elədi! O boğdu! (*Yenə Stalinin ayaqlarını öpməyə başlayır.*) Yoldaş Stalin!.. Nə yaxşı ki, siz sağsınız!..

STALİN (*aşkar bir ikrah hissi ilə ayağıyla Ticarət kuratorunu kənara itələyərək*). Yaxşı, yaxşı!.. Səni sonuncu güllələyirik...

Siyasi Büro üzvlərinin üçü də birdən Stalinin üzərinə atılır və onu boğa-boğa, vura-vura, təpikləyə-təpikləyə yerə yıxmağa çalışırlar. Stalin müqavimət göstərərək onların əlindən qurtulmaq istəyir, ancaq get-gedə gücdən düşür. Siyasi Büro üzvləri axır ki, onu yerə yıxırlar. Stalin daha müqavimət göstərmir, hay-küy içində onun yalnız xırıltısı eşidilir. Ticarət kuratoru da iməkləyib onlara qoşulur və əli-ayağı ilə Stalinə zərbələr endirir. Stalinin xırıltısı artıq kəsilib, Siyasi Büro üzvləri isə bir-birlərinə macal vermədən Stalinə döyəcəyir, təpikləyirlər:

- Sən gəbərəcəksən, yoxsa, yox!..

- Ö!!

- Gəbər!..
- All!..
- Bax, belə!..
- Belə!..
- Al, Kaladzenin iti!..

TİCARƏT KURATORU. Bu dəfə səninki tutmadı, oxşarınla bizi aldada bilmədin!..

Siyasi Büro üzvləri, nəhayət, əldən düşüb, Stalinin cansız vücudundan əl çəkərək, taqətsiz halda tövşüyə-tövşüyə döşəmənin üstündə otururlar. Stalinin cəsədi Kondratyevin meyidindən bir az kənarda yerə sərilib.

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (dərindən nəfəs ala-ala). Öldü?

TİCARƏT KURATORU (ayağının ucu ilə bir-iki dəfə Stalinin cəsədini vurur). Çoxdan cəhənnəmdədi! Pinəçi Vissarionun küçüyü!

Kiçik pauza.

NAZİRLƏRİN KURATORU. O nə səsdir?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Səs? Nə səs?

PARTİYA KURATORU. Sakit durun.

Gərgin pauza.

Yavaş-yavaş addım səsləri gəlir və bir-neçə andan sonra kabinetin yuxarı başındakı qapı cırıltı ilə yenidən açılır. Əvvəlcə Polikarpov, ardınca əllərində tapanca tutmuş üç nəfər Sovet İttifaqı marşalı, onların da ardınca Stalin kabinetə daxil olurlar.

Stalin qəlyan tutduğu sağ əli ilə marşalları kənara itələyərək, döşəmədə oturmaş Siyasi Büro üzvlərinə yaxınlaşır.

STALİN (qəlyan tutduğu əli ilə yerə sərilmiş ikinci cəsədə işarə edərək). Siz yoldaş Vasilyevi də qətlə yetirdiniz! Yoldaş Kondratyev... İndi də yoldaş Vasilyev...

TİCARƏT KURATORU. Yoldaş Stalin... Əziz yoldaş Stalin... (Özündən gedir.)

STALİN. Siz imperializmə satılmış əliqanlı qatillərsiz! Partiya sizdən heç nə əsrgəməmişdi! Partiya sizi yetişdirmişdi! Partiya sizə güvənirdi! Bəs, siz nə etdiz? Antipartiya qrupu yaradıb, ölkədə çevriliş etmək istədik! Kapitalizmi bərpa etmək istədik! Sizi xalq mühakimə edəcək! (Polikarpova.) Bu xalq düşmənlərini, Amerikanın casuslarını aparın!

TİCARƏT KURATORU (özünə gələrək). Yoldaş Stalin... Mən... mən Amerikanın casusu deyiləm...

STALİN. Əlbəttə... Bilirəm. Amerikanın casusu onlardı, siz yox...

TİCARƏT KURATORU. Bəli... Bəli...

STALİN. Siz Türkiyənin casususuz... Elə deyilmi?

TİCARƏT KURATORU. Yoldaş Stalin... Yoldaş Stalin... (Yenə özündən gedir.)

Polikarpov, ardınca da marşallar qəti addımlarla Siyasi Büro üzvlərinə yaxınlaşırlar.

POLİKARPOV. Qalxın!

Özündən getmiş Ticarət kuratorundan başqa, o birilər ayağa qalxır.

İrəli addımlayın!

Siyasi Büro üzvləri Polikarpovun qabağına düşərək, sol tərəfdəki qapıya tərəf addımlayırlar. Marşallardan biri Ticarət kuratorunun pencəyinin boyundan tutub sürüyür. Qapının ağzında Polikarpov kənara çəkilir.

(Marşallara.) Aparın!

Siyasi Büro üzvləri və marşallar kabinetdən çıxırlar. Polikarpov Stalinə yaxınlaşır.

Yoldaş İqnatov, xidməti borcunuzu layiqincə yerinə yetirdiyinizə görə yoldaş Stalinin tapşırığı ilə sizə təşəkkür elan edirəm! Yoldaş Stalin partiya və sovet xalqı qarşısındakı xidmətlərinizə görə sizi Lenin ordeni ilə təltif edib! Təbrik edirəm, yoldaş İqnatov!

Polikarpov cibindən çıxartdığı Lenin ordenini İqnatovun yaxasına taxır.

Bir daha təbrik edirəm, yoldaş İqnatov! *(Hərərətlə İqnatovun əlini sıxır.)*
İQNATOV *(hərərətlə)*. Təşəkkür edirəm! Yaşasın yoldaş Stalin!

İşıq sönür.

İKİNCİ HİSSƏ

ALTINCI ŞƏKİL

*Moskva. Kreml, Stalinin kabineti. Axşam.
Stalin, Olqa Aleksandrovskeya.*

Olqa Aleksandrovskeya divanda əyləşib. Stalin onunla üz bəz kresloda oturub.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA *(işvə ilə)*. İllər boyu görüşmürdük, indi üç gündən bir görüşməyə başlamışıq, İosif?

STALİN *(sönmüş qəlyanı əlində oynada-oynada)*. Kim bilir, bəlkə daha heç vaxt görüşməyəcəyik? *(Sarkazm ilə.)* Yoldaş Stalin də adi adamlar kimi ölümün qarşısında gücsüzdür.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif!..

STALİN. Onun gücü yalnız insanlara çatır, ölümə yox.

Kiçik pauza.

Yoldaş Stalinədən sonra bu dövlət necə olacaq? Sovet İttifaqı on-on beş ilə dağılıb, bir-biri ilə çəkişən on altı kapitalist ölkəsinə çevriləcək?.. Hər halda, kapital dünyası əlindən gələni edəcək!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən keçən dəfəkindən də artıq yorğun-san...

STALİN *(fikirlə)*. Ya da, bəlkə sabah görüşəcəyik, kim bilir? *(Ayağa qalxıb gəzişməyə başlayır.)*

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*xoş əhval-ruhiyyə ilə*). Birinci sualını bilirəm, İosif. (*Onu yamsılayır.*) «Nə deyirlər, danışrlar, Olqa? Böyük Teatrın intriqaqlarından başqa! Yoldaş Stalinədən nə deyirlər?»

STALİN (*təbəssümlə*). Hə, nə deyirlər? Mən soruşuram, sən də heç nə demirsən.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən onsuz da hər şeyi bilirən, İosif. Sənə bəyəm məlumat vermirlər ki, kim nə deyir?

STALİN. Onlar vəzifələrini yerinə yetirirlər. Sən isə başqa... Onlar səni gizlincə pusanlardır, izləyənlərdir.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*həyəcanla*). İosif, mənə də pusurlar, izləyirlər?

STALİN (*çiyinlərini çəkib, əllərini yana açaraq*). Nə bilim?.. Güman edirəm ki, səni nəzarətsiz buraxmazlar...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Onlar yorulmur?

STALİN. Onların yorulmağa ixtiyarı yoxdur! Nədi, deyəsən, həyəcanlanmısan?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Biləndə ki səni pusurlar...

STALİN (*gülümsəyir*). Pusqusuz dövlət olar, Olqa?! Olsa da, tezliklə dağılar! Bəyəm çarizm vaxtı mənə Gürcüstandan, Azərbaycandan tutmuş Sibirəcən az pusublar? Bəlkə, elə indi də pusurlar...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*heyətlə*). Səni?

STALİN. Niyə də yox? Hər şey ola bilər! Dünyada, Olqa, hər şey, hər şey ola bilər! Yaxşı, belə şeyləri dramatikləşdirməyə dəyməz... Hərə öz vəzifəsini yerinə yetirir.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*hələ də sakitləşməyib*). Bu dəfə mənim səndən bir xahişim olacaq, İosif!

STALİN (*təəccüblə*). Xahişin olacaq?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəli. Ancaq, düzdür, bir dəfə sən mənim xahişimi yerinə yetirmədin...

STALİN. Hansı xahişini?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Tretyakov barədə. O da Demonu əla oxuyurdu. Tretyakov gələcəyin Şalyapini idi. Ancaq Sibirdə, sürgündə öldü.

STALİN. Bilirəm, yadımdadı. O, sənə o Tretyakovun, bütün Böyük Teatrı Sovet hökumətinə qarşı qızıdırırdı.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sənə yalan məlumat verirdilər... O, kölgəsindən də qorxan bir adam idi...

STALİN. Kölgəsindən qorxan adam gərək Demonu oynamasın.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sən mənə söz vermişdin ki, onu qaytaracaqlar...

STALİN. Mən verdiyim bütün sözlərin üstündə durmalıyam? Yaxşı, Olqa, nə xahişdi?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Kitablarından birini avtoqrafla mənə bağışla.

STALİN. O-o-o!.. Bitərəf Olqa Aleksandrovskeya marksizm-leninizmlə maraqlanmağa başlayıb?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, pis-yaxşı – mən istəyirəm ki, xatirələr də izziz qalmasın, yox olmasın, yaşasın... Mən istəyirəm ki, gələcək nəsillər mənim arxivimdə yoldaş Stalinin avtoqrafını görsünlər.

STALİN. Olqa, o vaxtlar sən sağ olsan, o kitabı özün yandıracaqsan ki, yoldaş Stalinin avtoqrafına görə, səni ən azı Sibirə gəndərməsinlər, sənəni adını rus vokal sənətinin tarixindən silməsinlər!..

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*şaşırmış*). Doğrusu, mən heç bilmirəm sənəni sözlərinə nə deyim?..

STALİN. Mən bilirəm... Mən öləndən sonra, qəbrimin üstünə dünyanın zibilini tökəcəklər, ancaq tarixin küləyi əsib, o zibili amansızcasına göyə sovruracaq. Amansızcasına!.. Bilmirəm, gözləri bağlı bu pişik balaları bir-birləri ilə cırmaqlaş-a-cırmaqlaş-a ölkəni kapitalistlərdən qoruyub saxlaya biləcəklər, ya yox? Ancaq o külək mütləq əsəcək!..

Kiçik pauza.

(Təbəssümlə.) Ancaq sən maraqlı bir şey söyləmədin ki, yoldaş Stalin barədə nə deyirlər?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA *(hələ də sakitləşməyib).* Hamı səni se...

STALİN *(onun sözünü kəsərək).* Hamı yoldaş Stalini sevir və sairə... Bunlar məni tənqə gətirib, Olqa!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Deyirlər ki... *(Tərəddüdlə.)* Deyirlər ki, sən əslində... gürcü yəhudisisən...

STALİN. Hə, bunu eşitmişəm... *(Gülür.)* Bədbəxt Vissarion bunu eşitsəydi, qəbrində çevrilərdi... Yəhudiləri xoşlamırdı, çünki yəhudilər gecəgündüz onunla içib, əyyaşlıq etmirdilər... *(Birdən-birə sərt.)* Mən rusam! Mən gürcü əsilli rusam! *(Ayaq saxlayıb, qəlyanını yandırmaq istəyir, ancaq yandırır və gəzişməyə davam edir.)* Ancaq mən yuxuda gürcü dilində danışram, Olqa!.. *(Az qala isterika ilə.)* Gürcü nəğmələri eşidirəm!.. Araqvinin sahilində gəzirəm!.. Niyə? Nə üçün mən Sibiri görmürəm?! Nə üçün mən Solviçeqodski, Narımı, Aqinski görmürəm? Peterburqu, Tsaritsını yox, Tiflisi görürəm? Niyə? Mən bunu xəyanət hesab edirəm! Mən bunu rus xalqına qarşı da xəyanət hesab edirəm, kommunist ideallarına qarşı da!.. Vasya uşaq vaxtı Svetlanaya bilirsən nə deyib? Deyib ki, sənin xəbər var, bizim atamız əvvəllər gürcü olub!.. Buna nə deyirsən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mən nə deyə bilərəm, İosif?..

STALİN. Hərdən yuxuda Bakını görürəm, Moskvanı yox... Niyə? *(Pəncərəyə yaxınlaşıb, qalın pərdəni kənara çəkir və çölə baxaraq.)* Heç bir şəhərdə Bakının qoxusu yoxdu! Dənizin və neftin qoxusu... Mən o qoxuda həmişə Bakı neft milyonçularının qəddarcasına istismar etdikləri fəhlələrin tərini də hiss edirdim. 43-cü ildə mən Tehrana gedəndə, əvvəlcə Bakıya uçdum. Soyuq, çiskinli bir payız gecəsi idi. Əgər mənə deməsəydilər də bura haradır, mən o qoxudan o andaca Bakını tanıyardım. Qəribədir, hərdən ürəyim o qoxunu hiss etmək istəyir... Burada, bu kabinetdə!.. O istəkdə yəqin bir nostalji də var... Nostalji, elə bil, xərçəng kimi pusquda dayanıb, qocaldıqca, sənin içinə girir...

Kiçik pauza.

Sən Koba deyirdin... Koba oralarda qaldı, Olqa!.. Sən romantika deyirdin, o da Koba ilə birlikdə oralarda qaldı!.. Əsrin lap əvvəlləri idi. Bakı fəhlələrinin elə bir kütləvi tətlini – iyirmi gün çəkdi! – tətlini keçirdik ki, milyonçular Rusiya imperiyasının tarixində ilk dəfə fəhlələrlə müqavilə imzaladılar! O gün mənim ən xoşbəxt günlərimdən biri idi. O Bakı milyonçuları ki, həyətlərində neft fantan vuranda, bir anın içində fəhlədən milyonçuya çevrilmişdilər. Milyonçu olmuşdular, ancaq fəhləni də unutmuşdular!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, bu doğrudur ki, sən orada milyonçuları qaçıdırıb, girov götürürdün, sonra pul alıb, buraxırdın?

STALİN. Mən nə etməliydim? Partiyanın kassası boş olurdu. Milyonçular öz istəkləri ilə bizə pul bağışlayacaqdı? Bunu yalnız axmaq Savva Morozov

edirdi. Biz milyonçuların ailəsindən qopardığımız o pullarla partiya kassasını doldururduq.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəs, Morozov niyə axmaqdır? O ki, deyirsən, sizə pul verirdi.

STALİN (*təbəssümlə*). Ona görə axmaqdır ki, biz onun pulları ilə onun bütün sinfini məhv etdik!.. Bir tərəfdən Türkünstanda pambıqçıları istismar edirdi, o biri tərəfdən də biz Bakıda «İskra»-nı onun pulu ilə çap edirdik.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Axı...

STALİN (*onun sözünü kəsir*). Biz Bakının fəhlə rayonlarında – Qara şəhərdə, Balaxanıda, Bibi-Heybətdə menşevikləri qovub, fəhlələrə yaxın buraxmadıq...

Kiçik pauza.

Ancaq Kato da Bakıda xəstələndi... Onun iyirmi bir yaşı vardı... Mənim iyirmi yeddi... Evlənəndən sonra biz Bakıya getdik, şəhərin yaxınlığında, Balaxanı deyilən bir fəhlə məntəqəsində balaca bir otaq kirayə etmişdik. Pəncərəmiz neft buruqlarına baxırdı. Bir il idi evlənmışdik, vərəm tutdu, birçə ayın içində əriyib, yox oldu... Yakov onda səkkiz aylıq idi... (*Pəncərədən baxaraq, bir müddət susur, sonra sönmüş qəlyan tutduğu əlini tavana tərəf qaldırır.*) İndi orda bir-birləri ilə görüşüblər... (*Yenə bir müddət susur.*) Mən Nadyanı da ilk dəfə Bakıda görmüşdüm, onda iki yaşı vardı... O da cəmi otuz il yaşadı...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*pərt*). İosif, öz aşnana arvadların bərədə danışmaq, səncə, nə qədər düzdür?

STALİN. Bizim aşnalığımız çox uzaqlarda qalıb, Olqa! Biz indi səninlə bacı-qardaş...
OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Nadyanı görmüşdüm, gözəl idi.

STALİN. Hə... O da Allaha inanırdı, məndən gizlin kilsəyə gedirdi...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Yazıq Kato da gözəl idi?

STALİN. Gözəl idi... Onu Tiflisdə dəfn etdik, Kukiy qəbiristanlığında. İndi yəqin itib-batıb, o qəbrin yəqin heç izi də qalmayıb... Onu dəfn edəndə, mən də özümü qəbrə atdım. Bir dostum var idi, Qerontiy Kikodze, aşağı düşüb, məni qəbirdən güclə çıxartdı. Bilirsən, Kikodzenin uşaqları sonralar nə deyirmişlər? Kaş, atamız Kobanı o qəbirdən çıxarmayırdı. Yaxşı fürsət düşmüşdü ki, insanlar yoldaş Stalindən xilas olsun. Bax, belə!

Stalin pəncərənin ağır pərdəsini bağlayır və yenə var-gəl etməyə başlayır.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İndi o Kikodze hardadır?

STALİN. Bilmirəm. Bəlkə Sibirdədi, bəlkə, güllələyiblər, dəqiq yadımda deyil. Ancaq xatırlayıram, mənə dedilər ki, o da xalq düşmənidir. Katonu eləcə Tiflisdə dəfn etdik... Nadya Novodeviçyedə dəfn olundu...

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Deyirlər, sən onun dəfninə getməmişən...

STALİN. Çünki o, öz ölümü ilə mənə xəyanət etdi. (*Birdən-birə qəzəblə.*) Onların ikisinin də ölümü mənə xəyanət idi!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Axı, İosif, ölüm Allahın işidir!

STALİN (*əşəbi*). Hansı Allahın? Mənə nə dəxli var, hansısa Allahın işidir? Məni tək qoyub, getmək, xəyanət deyil?!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, bəlkə mən gedim, sən bir az istirahət edəsən?..

STALİN. Sən də satqın həkimlər kimi, mənə istirahət təklif edirsən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*əsəbi*). Axı hamı satqın, hamı xəyanət-kar, hamı xalq düşməni, ingilis casusu, imperializmin nökrü, trotskiçi, bu-xarinçi, nə bilim, kim, kim, kim ola bilməz!..

STALİN. Hamı ancaq mələk ola bilər, hə?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Mən elə demədim...

STALİN. Bəs necə dedin?

Pauza.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. İosif, bilirsən mən nə fikirləşirəm? Teatrlarda, kinoda artistlər sənin surətini necə də üzəndən yaradırlar... Necə də bəsit pyeslər yazırlar...

STALİN (*istehza ilə*). Bunun üçün Şekspir qələmi lazımdır?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Bəli! Bəli! Sən lağla deyirsən, ancaq Şekspir qələmi lazımdır, bəli! Bəlkə də, qorxurlar?..

STALİN. Sibirdən?

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Yəqin... Şapovalov filmlərdə, elə bil, səni yox, sənin heykəllərini oynayır.

STALİN (*təbəssümlə*). O axmaq MK-ya məktub yazıb ki, yoldaş Stalinin şəxsiyyətini dərinəndən hiss etmək üçün, bir-iki həftə yoldaş Stalinin Ritsa gölünün sahilindəki bağında qalmağı istəyirəm. Mənə gətirib göstərdilər.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Getdi?

STALİN. Tapşırıdım ona yazsınlar ki, yoldaş Stalinin şəxsiyyətini dərinəndən hiss etmək üçün, Narıma gedib, orda bir-iki həftə qalmağı daha faydalı olar... Axmaq!

OLQA ALEKSANDROVSKAYA. Sənət üçün sənin xarakterini açmaq yəqin, çox çətinidir...

STALİN. Heç mən özüm də Stalinin xarakterindən baş açmıram!

Stalin yenə pəncərəyə yaxınlaşıb, ağır pərdəni kənara çəkib və çölə baxır. Kiçik pauza.

OLQA ALEKSANDROVSKAYA (*tərəddüd və həyəcanla*). İosif...

Stalin pəncərənin qarşısından çevrilib, ona baxır.

İosif, sən... sən həqiqətən yoldaş Stalinsən?

STALİN (*əllərini yana açıb, çiyinlərini çəkib*). Kim bilir... (*Sonra yenidən pəncərə şüşəsindən çölə baxır.*) 1-ci Aleksandr Paveldən sonra Rusiya imperiyasını möhkəmləndirdi, genişləndirdi, bütün Qafqazı imperiyanın bir hissəsinə çevirdi, Rusiyanın düşməni Napoleonu taxtdan saldı, sonra da o sağlam, cavan, yaraşıqlı imperator, Rusiya imperiyasının hakimi-mütləqi guya bir günün içində Taqanrokda vəfat etdi... Hətta alimlər də deyirlər ki, bu, yalandır. Sadəcə, o, taxt-tacdan, saraydan əl çəkib, uzun ömrünün sonuna qədər Sibiri Fyodor Kuzmiç adı ilə sadə bir həyat sürüb... Şərqdə buna bilirsən nə deyirlər? Dərviş həyatı... (*Qəflətən özü-özünə əsəbiləşərək, Olqa Aleksandrovskayağa tərəf çevrilir və gözlənilməz bir qəzəblə.*) Mən bütün bunları nə üçün danışırım? Bütün bunların heç kimə dəxli yoxdur! (*Qəzəblə.*) Sənə də dəxli yoxdur!.. Dur! (*Sarkazm ilə.*) Dur, get, knyaz qızı Olqa Aleksandrovskaya! Uydurulmuş Tamara! Əlvida! Biz bir də heç vaxt görüşməyəcəyik!

Olqa Aleksandrovskaya ayağa qalxır. Kabinetin işığı yavaş-yavaş sönür. İşiq yalnız Stalinin üzərinə düşür.

(Pəncərənin qarşısında gözlərini yumaraq, asta səslə.)

В те дни, когда мне были новы
Все впечатленья бытия –
И взоры дев, и шум дубровы,
И ночью пенье соловья, –
Когда возвышенные чувства,
Свобода, слава и любовь
И вдохновенные искусства
Так сильно волновали кровь, –
Часы надежд и наслаждений
Тоской внезапной осеня,
Тогда какой-то злобный гений
Стал тайно навещать меня.

İşiq sönür.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Mokva. Lyublyankada zirzəmi.

Polikarpov, Partiya kuratoru, Nazirlər kuratoru, Təhlükəsizlik kuratoru, Ticarət kuratoru, marşallar, zabitlər.

Səhnə qaranlıqdır. Birdən zirzəminin işığı yanır və Polikarpov qəflətən qaranlıq içindən zirzəmiyə daxil olur.

POLİKARPOV. Gətirin!

Bir neçə zabitin mühafizəsi ilə üz-gözləri döyülməkdən qana bulaşmış, əyin-başları cırılmış sui-qəsdçi kuratorlar qaranlıqdan çıxıb zirzəmiyə gəlir. Onları o qədər döyüblər ki, güclə yeriyirlər.

Sui-qəsdçilərin ardınca artıq bizə tanış olan marşallar gəlir.

Məhkəmə sizi güllələnməyə məhkum edib!

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU. Axı, biz heç bir məhkəmədə olmamışıq. Bizi məhkəməyə aparmayıblar.

PARTİYA KURATORU. Bu, özbaşınalıqdır!..

NAZİRLƏR KURATORU. Lenin belə deməmişdi!..

POLİKARPOV (*Təhlükəsizlik kuratoruna*). Siz sovet məhkəməsinə, Stalin ədliyyə sistemində şübhə edirsiniz?

TƏHLÜKƏSİZLİK KURATORU (*tələsik*). Yox... Mən elə demirəm...

POLİKARPOV (*o biri sui-qəsdçilərə*). Siz?

KURATORLAR (*tələsik*).

- Yox...

- Yox...

- Yox...

Ticarət kuratoru Polikarpovun ayağına atılır.

TİCARƏT KURATORU. Yoldaş Polikarpov!.. Yoldaş Polikarpov!.. Yoldaş Stalin sizi çox istəyir... Məni xilas edin, yoldaş Polikarpov! Mən yoldaş Stalin yolunda günahlarımı yumaq istəyirəm. Mən o biri dünyaya belə bir günahla gedə bilmərəm! Axı, mən boynuma aldım ki, Türkiyənin də, İngiltərənin, Amerikanın, Yaponiyanın, İsrailin də casusuyam!.. Daha nəyi deyirsiniz, təsdiq edim!.. Kimi deyirsiniz, üzünə durum ki, yoldaş Stalini zəhərləmək istəyirdi... Partiya naminə mən hər şeyə hazırım!..

POLİKARPOV (*ayağı ilə onu özündən itələyərək, zabitlərə*). Bu qatı xalq düşməninə divara dirəyin!

İki zabit Ticarət kuratorunun qollarından yapışaraq, onu divara tərəf sürükləyib, ayağa qaldırırlar. Qalan üç sui-qəsdçini də divara düzürlər.

NAZİRLƏR KURATORU. Mənim yoldaş Stalinə deməli vacib sözüm var!

POLİKARPOV. O biri dünyada Trotskiyə deyərsən! Sən köhnə tortskiçisən! (*Marşallara.*) Yoldaş Sovet İttifaqı marşalları! İmperializmin casusları olan bu satqın xalq düşmənlərini güllələməyə hazır olun!

Marşallar bellərindən tapança çıxarıb sui-qəsdçilərə tuşlayırlar. Partiya kuratoru özünü saxlaya bilməyib, hönkür-hönkür ağlayır.

POLİKARPOV (*ikrah dolu nəzərlərlə xalq düşmənlərinə baxaraq*). Son sözlünüz?!

GÜLLƏLƏNƏNLƏR (*sözləri güclə deyə-deyə*):

- Yaşasın yoldaş Stalin!
- Koba, mən sənın adınla bu dünyadan gedirəm!
- Yaşasın dünya proletariatının dahi rəhbəri, yoldaş Stalin!
- Yaşasın sovet xalqını kommunizmin qələbəsinə doğru aparan yoldaş Stalin!

POLİKARPOV (*işarə üçün sağ əlini yuxarı qaldıraraq*). Xalq düşmənlərinə ölüm!

GÜLLƏLƏNƏNLƏR:

- Yox!..
- Vurmayın!..
- Vurmayın!..
- Yalvarıram!..

POLİKARPOV (*əlini aşağı salaraq*). Atəş!

Ticarət kuratoru atəş açılmazdan əvvəl yerə sərilir. Atəşdən sonra isə bütün sui-qəsdçilər yerə yığılır.

(Belindən tapanca çıxararaq Ticarət kuratoruna yaxınlaşır.) Murdar xalq düşməni! (*Atəş açaraq Ticarət kuratorunu öldürür.*) Yoldaş marşallar və zabitlər! Sovet xalqı qarşısındakı böyük xidmətlərinizə görə yoldaş Stalin sizin Sovet İttifaqı Qəhrəmanlarının qızıl ulduzları və Lenin ordenləri ilə təltif olunmağınız barədə təklifləri şəxsən imzalayaraq SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinə göndərmişdir. Təbrik edirəm sizi, yoldaşlar!..

Zirzəminin işığı sönür. Qaranlıqda addım səsləri eşidilir, sonra işıq Polikarpovun üzərinə düşür. O, səhnənin küncündə divardan asılmış telefona yaxınlaşıb, dəstəyi qaldırır və nömrələri yığır.

POLİKARPOV. Alo! Eşirdirsiniz? Parol: 32 drob 163 nöqtə 11.

Kiçik pauza.

TELEFON DƏSTƏYİNDƏN GƏLƏN SƏS. Alo!

POLİKARPOV (İVANOV). Salam, yoldaş Polikarpov! Mənəm, İvanovdur.

POLİKARPOVUN SƏSİ. A-a-a!.. İvanov?

İVANOV. Bəli, mənəm, yoldaş Polikarpov, İvanovdur. İcazə verin sizə məruzə edim: tapşırıq yerinə yetirildi!

POLİKARPOVUN SƏSİ. Xalq düşmənləri güllələndi?

İVANOV. Bəli, yoldaş Polikarpov!

POLİKARPOVUN SƏSİ. Çox yaxşı, yoldaş İvanov! Yoldaş Stalinə məruzə edəcəyəm!

İVANOV. Çox sağ olun, yoldaş Polikarpov! Mən gedə bilərəm?

POLİKARPOVUN SƏSİ. Yox! Başqa bir tapşırıq var!

İVANOV. Başqa tapşırıq?.. Eşidirəm, yoldaş Polikarpov.

POLİKARPOVUN SƏSİ. Mənim yanıma gəlin!

İVANOV. Oldu, yoldaş Polikarpov! (*Dəstəyi asır.*) Of-f-f!.. Evə də gedə bilmirəm!.. (*Ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxaraq astadan.*) Sizi görüm, lənətə gələsiniz!.. (*Daha da astadan.*) Səni də, qoca İblis, görüm, lənətə gələsən!..

İşıq sönür.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Bakı. Xəzər dənizinin sahili. Axşam.

Oğlan, Qız.

Oğlan sahildəki qayalıqda dayanıb, sakit dənizə baxır. Qız qaça-qaça gəlir.

QIZ (*nəfəsini dərərək*). Oy!.. Gecikdim...

OĞLAN. Eybi yox... Çıxışa hazırlaşırıdın? Qurultaya dörd gün qalıb. (*Tən-tənə ilə.*) Azərbaycan komsomolçularının qurultayı! Necə səslənir?

QIZ. Sevincdən az qalır adamın ürəyi partlasın! Ancaq çıxışım hazırdır.

OĞLAN. Hazırdır? Bəs, hardaydın?

QIZ. Çörək növbəsində...

OĞLAN. Çörək növbəsində?

QIZ. Hə. Evdə çörək yox idi, getmişdim çörək almağa.

Kiçik pauza.

OĞLAN. Bəli, bizim çətinliklərimiz var. Ancaq biz bu çətinliklərə sinə gərəcəyik! Biz bu çətinlikləri keçəcəyik! Biz kapitalizmə qalib gələcəyik! Biz imperializmin caynaqlarını qoparıb çıxardacağıq!.. Sən dənizə bax, əzizim!.. Gör, necə sakitdir...

QIZ. Hə... Bu gecə qəribə bir yuxu görmüşəm...

OĞLAN. Qəribə yuxu? Söylə, görüm!..

QIZ. Axı deyirlər yuxunu ancaq suya söyləmək olar.

OĞLAN (*əlini dəniz tərəf uzadır*). Bəs, bu boyda su?!

QIZ (*sevincək gülür*). A-a-a!.. Doğrudan e!..

OĞLAN. Söylə, görüm!.. Söylə, əzizim!..

QIZ. Görürəm ki, Qafqaz dağlarının qarlı zirvəsidir... Mən özüm heç vaxt Qafqazın zirvəsini görməmişəm, ancaq yuxuda bilirdim ki, bu, başı qarlı Qafqaz zirvəsidir. Zirvənin ən uca bir nöqtəsində, sıldırım bir qayanın üstündə bir qartal dayanmışdı. Mən yuxuda hiss edirdim ki, bu, adi qartal deyil... O, sıldırım qayanın üstündən diqqətlə aşağı – Yer kürəsinə baxırdı...

Onun o cür zənnlə baxan gözlərindən heç nə yayına bilməzdi... Bilirsən, mən... mən birdən elə yuxuda başa düşdüm ki, o qartal əslində yoldaş Stalinidir!.. Bu, qəribə bir hiss idi. Mən yuxudan oyandım, ancaq gözlərimi açmaq istəmirdim... Mən elə hey o zirvədə, o sıldırım qayanın üstündə durmuş o qartala baxmaq istəyirdim...

OĞLAN (*mütəəssir*). Hə... Düz deyirsən, əlbəttə, o adi qartal deyil... O, Qafqaz qartalıdır!.. Bax, dənizdən də necə gözəl meh əsdi. Dəniz də bizim dediklərimizi təsdiq edir!.. (*Qızın çiyinlərini qucaqlayıb, özünə sıxır.*) Üşümürsən?

QIZ. Yox, yox... Mən sənə sığınanda necə üşüyə bilərəm?

OĞLAN. Mənim əzizim!.. (*Qızı öpür.*) Dəniz yenə sənə qulaq asmaq istəyir. Hayıf, mən şeir yazma bilmirəm!.. Yenə şeir de, əzizim. Bilirsən ki, sənin şeir söyləməyini necə sevirəm!.. Səni necə sevirsən, şeir deməyini də o cür sevirəm!..

QIZ (*coşğun*).

Gözəl Vətən, o gün ki, sən
Al bayraqlı bir səhərdən
İlham aldın... yaradım mən.
Gülür torpaq, gülür insan,
Qoca Şərqi qapısısan!

Nəğmələrin sərin-sərin,
Aşiqiyəm bu günlərin.
Atamız – şanlı rəhbərin
Gəncliyi söylənir burda,
Həyat vermiş bizim yurda!

Dinlə məni, gözəl Vətən!
Bir söz gəlir ürəyimdən:
Stalinin eşqilə sən
Güləcəksən hər bir zaman,
Azərbaycan, Azərbaycan!

OĞLAN (*iki əlini də qaldırıb, geniş açaraq, ucadan.*) Ey, gələcək nəsillər, eşidirsiz?! Siz dünyanın ən xoşbəxt insanları olacaqsız!.. Siz Stalinin övladlarısız!..

QIZ (*hiss olunan bir tərəddüdlə*). O vaxt Stalin olacaq?

OĞLAN. Əlbəttə, əzizim! Sənin gördüyün o Qafqaz qartalı daimidir! O Qafqaz qartalı bütün dünyanı, Amerikanı da, Avropanı da kapitalizmdən azad edəcək! O, kapitalizmi məhv edəcək! İnsanlar kapitalizm buxovlarını qıraraq azad dünyada yaşayacaqlar!.. Bütün dünyada, eşidirsən, bütün dünyada zəhmətkeşlərin istismarına son qoyulacaq!.. Müharibələrə son qoyulacaq!.. Yer üzündə ancaq qardaşlıq və sülh, əmin-amanlıq hökm sürəcək!.. (*Coşğun bir ruh yüksəkliyi ilə.*) Gedək!.. Gedək, əzizim!.. Gedək gələcəyə doğru! (*Qızın əlindən tutaraq.*) İrəli!..

Və ikisi də gələcəyə doğru qaçaraq, səhnədən çıxır.

İşıq sönür.

S O N

Yanvar, 2018
Roqəşka